

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ НАУК**

Навчально-методичний комплекс дисципліни

ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

для студентів

галузь знань
спеціальність
освітній рівень
освітня програма
вид дисципліни

**05 Соціальні та поведінкові науки
052 Політологія
Бакалавр
Політологія
обов'язкова**

Форма навчання	денна
Семестр	VIII
Кількість кредитів ECTS	3
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	залік

Викладач: Малкіна Ганна Миколаївна, д.політ.н., доцент, професор
кафедри політичних наук

КИЇВ – 2021

Розробник: Малкіна Ганна Миколаївна, доктор політичних наук,
доцент, професор кафедри політичних наук

ЗАТВЕРДЖЕНО

Завідувач. кафедри

(Шляхтун П.П.)

Протокол № 5 від «11» листопада
2020 р.

Схвалено науково-методичною комісією філософського факультету

Протокол від «27» листопада 2020 року №5

Голова науково-методичної комісії _____ (Маслікова І.І.)

« _____ » _____ 20__ року

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП.....	4
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	7
СПИСОК ОСНОВНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	25
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЛЕКЦІЙ.....	32
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	51
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	58
ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТВОРЧИХ РОБІТ (ЕСЕ).....	64
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ НАПИСАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТВОРЧИХ РОБІТ (ЕСЕ).....	67
ВИМОГИ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ (ПІДГОТОВКИ ТА ЗАХИСТУ ЗАКОНОПРОЕКТІВ).....	69
ТИПОВЕ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.....	76

ВСТУП

Дисципліна «Політична відповідальність» належить до переліку обов'язкових дисциплін та викладається у VIII семестрі бакалаврату в обсязі 90 годин, з них 20 годин – лекцій, 10 годин – семінарських занять, 60 годин – самостійної роботи. Кількість кредитів - 3. Навчальна дисципліна знайомить студентів з сутністю політичної відповідальності як виду соціальної відповідальності, інститутами політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади за різних форм державного правління, інституціональними формами політичної відповідальності в системі взаємовідносин громадянського суспільства та держави, інститутами політичної відповідальності в системі місцевої влади, а також з особливостями становлення інститутів політичної відповідальності в незалежній Україні.

Мета дисципліни – ознайомлення студентів з проблематикою політичної відповідальності, з'ясування її суті та специфіки, виокремлення інститутів та інституціональних форм політичної відповідальності на трьох рівнях: в системі місцевої влади, в системі вищих органів державної влади та в системі взаємовідносин громадянського суспільства та держави.

Завдання (навчальні цілі) – отримання студентами знань про зміст поняття політичної відповідальності та її інститутів на основі аналізу і систематизації різних видів соціальної відповідальності та наукових підходів у визначенні соціальних інститутів; систематизація політико-правових інститутів політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади за різних форм державного правління, у системі взаємовідносин громадянського суспільства та держави, а також в системі місцевої влади за англо-саксонської і романо-германської моделей організації публічної влади на місцях; визначення основних тенденцій трансформації інститутів політичної відповідальності на різних етапах розбудови демократичної державності в сучасній Україні; здобуття навичок

для практичного застосування теоретичних знань до аналізу політичної відповідальності в Україні та зарубіжних державах; теоретична підготовка студентів до засвоєння інших дисциплін та спецкурсів, передбачених навчальними планами та програмами.

Результати навчання. Після закінчення програми навчання з дисципліни «Політична відповідальність» кожен студент повинен:

Знати:

- теоретичні підходи до дослідження політичної відповідальності (філософський, правовий, політологічний);
- основні політико-правові інститути політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади (президент, парламент, уряд, вищі суди) в зарубіжних країнах в контексті різних форм державного правління;
- основні інституціональні форми реалізації політичної відповідальності в системі взаємовідносин громадянського суспільства та держави;
- основні інститути політичної відповідальності та інституціональні форми її реалізації в системі місцевої влади в зарубіжних країнах;
- особливості інституціоналізації морально-політичної відповідальності за різних типів політико-правових систем.

Вміти:

- аналізувати та критично оцінювати ефективність реалізації інститутів політичної відповідальності на трьох рівнях: у системі вищих органів державної влади, системі взаємовідносин громадянського суспільства і держави та системі місцевої влади в зарубіжних державах та в Україні
- визначати переваги та недоліки впровадження тих чи інших інституціональних форм реалізації політичної відповідальності в

Україні та формулювати рекомендації щодо їх удосконалення з урахуванням відповідного досвіду демократичних держав;

- орієнтуватись в основних методах та процедурах дослідження інституціональних аспектів політичної відповідальності.

Мати комунікаційні навички:

- Читати та критично аналізувати класичну та новітню правову та політологічну літературу в підготовці до написання есе, законопроекту та модульної контрольної роботи;
- презентувати результати проведених політико-правових досліджень та здійсненої самостійної роботи у вигляді есе, презентації законопроекту, конспектів;
- Працювати в групі над підготовкою законопроекту з обраного аспекту політичної відповідальності в Україні.

Мати навички в частині автономності та відповідальності:

- вести самостійний пошук наукової інформації щодо тих або інших аспектів політичної відповідальності, спираючись на законодавчі акти зарубіжних країн та України, а також іншу джерельну базу;
- Відповідально та сумлінно ставитись до підготовки до модульної контрольної роботи та законопроекту як фінальної презентації, опрацьовувати рекомендовану кількість навчальної та наукової літератури;
- нести відповідальність за достовірність та політико-ідеологічну незаангажованість проведеного політологічного аналізу проблем політичної відповідальності та обстоювати власну наукову позицію.

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Філософський факультет

Кафедра політичних наук

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник декана
філософського

факультету

з навчальної роботи

_____ /Комаха Л.Г./

«__» _____ 20__ року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСЬ

для студентів

галузь знань
спеціальність
освітній рівень
освітня програма
спеціалізація
вид дисципліни

**05 соціальні та поведінкові науки
052 політологія
бакалавр
Політологія
обов'язкова**

Форма навчання

денна

Навчальний рік

2020/2021

Семестр

VIII

Кількість кредитів ECTS

3

Мова викладання

українська

Форма заключного контролю

залік

Викладач: Малкіна Ганна Миколаївна, доктор політичних наук, доцент, професор
кафедри політичних наук

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» __ 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» __ 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

Розробник: Малкіна Ганна Миколаївна, доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри політичних наук

ЗАТВЕРДЖЕНО

Завідувач. кафедри

(Шляхтун П.П.)

Протокол № 1 від «28» серпня
2020 р.

Схвалено науково-методичною комісією філософського факультету

Протокол від «31» серпня 2020 року №2

Голова науково-методичної комісії _____ (Маслікова І.І.)

« _____ » _____ 20__ року

ВСТУП

1. Мета дисципліни – ознайомлення студентів з проблематикою політичної відповідальності, з'ясування її суті та специфіки, виокремлення інститутів та інституціональних форм політичної відповідальності на трьох рівнях: в системі місцевої влади, в системі вищих органів державної влади та в системі взаємовідносин громадянського суспільства та держави.

2. Попередні вимоги до опанування навчальної дисципліни:

1. Мати систему наукових знань та уявлень про політичну сферу суспільного життя та її основні інститути (державна, політичні партії, громадські організації, органи місцевого самоврядування).

2. Вміти на основі знань про політичну систему суспільства, її інститути, закономірності їх функціонування орієнтуватися в політичних процесах зарубіжних країн та України.

3. Володіти навичками наукового дослідження та управління інформацією; критичного ставлення та прогнозування стосовно політичних подій та явищ.

4. Мати знання з дисциплін «Конституційне право зарубіжних країн», «Конституційне право України», «Етика».

3. Анотація навчальної дисципліни: дисципліна «Політична відповідальність» належить до переліку обов'язкових дисциплін та викладається у VIII семестрі бакалаврату. Навчальна дисципліна знайомить студентів з сутністю політичної відповідальності як виду соціальної відповідальності, інститутами політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади за різних форм державного правління, інституціональними формами політичної відповідальності в системі взаємовідносин громадянського суспільства та держави, інститутами політичної відповідальності в системі місцевої влади, а також з

особливостями становлення інститутів політичної відповідальності в незалежній Україні.

4. Завдання (навчальні цілі) – отримання студентами знань про зміст поняття політичної відповідальності та її інститутів на основі аналізу і систематизації різних видів соціальної відповідальності та наукових підходів у визначенні соціальних інститутів; систематизація політико-правових інститутів політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади за різних форм державного правління, у системі взаємовідносин громадянського суспільства та держави, а також в системі місцевої влади за англо-саксонської і романо-германської моделей організації публічної влади на місцях; визначення основних тенденцій трансформації інститутів політичної відповідальності на різних етапах розбудови демократичної державності в сучасній Україні; здобуття навичок для практичного застосування теоретичних знань до аналізу політичної відповідальності в Україні та зарубіжних державах; теоретична підготовка студентів до засвоєння інших дисциплін та спецкурсів, передбачених навчальними планами та програмами

5. Результати навчання за дисципліною:

	Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація 4. автономність та відповідальність)	Форми викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
	Знати:			

1.1	основні політико-правові інститути політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади (президент, парламент, уряд, вищі суди) в зарубіжних країнах в контексті різних форм державного правління;	Лекція, самостійна робота.	Письмове виконання завдань для самостійної роботи, підсумкова контрольна робота	5
1.2	основні інституціональні форми реалізації політичної відповідальності в системі взаємовідносин громадянського суспільства та держави;	Лекція, семінарське заняття	Усна доповідь, участь у дискусії, підсумкова контрольна робота	5
1.3	основні інститути політичної відповідальності в системі місцевої влади в зарубіжних країнах	Лекція, самостійна робота	Письмове виконання завдань для самостійної роботи, підсумкова контрольна робота	5
1.4	інституціональні форми реалізації політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади, системі взаємовідносин	Лекція, семінарське заняття, самостійна робота	Усна доповідь, участь в дискусії, письмове виконання	6

	громадянського суспільства і держави та системі місцевої влади в незалежній Україні		завдань для самостійної роботи, розробка законопроекту, підсумкова контрольна робота	
1.5	теоретичні підходи до дослідження політичної відповідальності (філософський, правовий, політологічний)	Лекція, семінарське заняття, самостійна робота	Усна доповідь, участь в дискусії, підсумкова контрольна робота	5
1.6	особливості інституціоналізації морально-політичної відповідальності за різних типів політико-правових систем	Лекція, семінарське заняття, самостійна робота	Усна доповідь, участь в дискусії, письмове виконання завдань для самостійної роботи.	1 4
	Вміти:			
2.1	аналізувати та критично оцінювати ефективність реалізації інститутів політичної відповідальності на трьох рівнях: у системі вищих органів	Самостійна робота	підготовка законопроекту	1 0

	державної влади, системі взаємовідносин громадянського суспільства і держави та системі місцевої влади в зарубіжних державах та в Україні			
2.2	визначати переваги та недоліки впровадження тих чи інших інституціональних форм реалізації політичної відповідальності в Україні та формулювати рекомендації щодо їх удосконалення з урахуванням відповідного досвіду демократичних держав	Самостійна робота	підготовка законопроекту	5 1
2.3	орієнтуватись в основних методах та процедурах дослідження інституціональних аспектів політичної відповідальності	Самостійна робота	підготовка законопроекту	5 1
	Комунікація:			
3.1	Читати та критично аналізувати класичну та новітню правову та політологічну літературу в підготовці до написання есе, законопроекту та модульної контрольної роботи	Семінарське заняття, самостійна робота	Участь у дискусії, формулювання проблемно-орієнтованих запитань	3

3.2	презентувати результати проведених політико-правових досліджень та здійсненої самостійної роботи у вигляді есе, презентації законопроекту, конспектів	Семінарське заняття, самостійна робота	Усна доповідь, участь у дискусії, презентація законопроекту	3
3.3	Працювати в групі над підготовкою законопроекту з обраного аспекту політичної відповідальності в Україні	Самостійна робота	підготовка законопроекту	3
	Автономність та відповідальність:			
4.1	вести самостійний пошук наукової інформації щодо тих або інших аспектів політичної відповідальності, спираючись на законодавчі акти зарубіжних країн та України, а також іншу джерельну базу	Семінарське заняття, самостійна робота	Усна доповідь, участь у дискусії, підготовка законопроекту	2
4.2	Відповідально та сумлінно ставитись до підготовки до модульної контрольної роботи та законопроекту як фінальної презентації, опрацьовувати рекомендовану кількість навчальної та наукової літератури.	Семінарське заняття, самостійна робота	Усна доповідь, участь у дискусіях, презентація законопроекту	5

4.3	нести відповідальність за достовірність та політико-ідеологічну незаангажованість проведеного політологічного аналізу проблем політичної відповідальності та обстоювати власну наукову позицію	Семінарське заняття, самостійна робота	Усна доповідь, участь у дискусіях, презентація законопроекту.	4
-----	--	--	---	---

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни	Програмні результати навчання														
	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2	3.3	4.1	4.2	4.3
2. Розуміти предметну область та базову специфіку професійної діяльності.	+	+	+	+	+	+									
8. Працювати у професійних колективах, державних і недержавних організаціях.							+					+	+		+
10. Планувати, оцінювати та забезпечувати якість виконаних робіт у встановлені роботодавцем терміни									+		+	+			+
11. Реалізовувати свої права та обов'язки як члена суспільства, усвідомлюючи цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого						+	+								+

розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.																				
16. Базові знання щодо ключових принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.	+	+		+																
22. Професійно виконувати політико-організаційні, експертні, дорадчі та консультативні функції на національному та міжнародному ринках праці.				+																+

7. Схема формування оцінки.

Форми оцінювання

Контроль знань здійснюється за системою ECTS, яка передбачає оцінювання теоретичної підготовки (результати навчання 1.1–1.6); оцінювання практичної підготовки (результати навчання 2.1-2.3); оцінювання комунікації (результати навчання 3.1-3.3); оцінювання автономності та відповідальності (результати навчання 4.1-4.3). Загальна оцінка складає до 100 балів, що розподіляються на 80 і 20 балів відповідно між результатами семестрового і підсумкового (на заліку) оцінювання.

Оцінювання семестрової роботи студентів:

семестрове оцінювання:

1. Усна доповідь, доповнення на семінарах: Р.Н. 1.2,1.4, 1.5, 1.6, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 4.1, 4.2, 4.3 – 21/35 балів

2. Участь в проблемно-орієнтованих дискусіях та проблемно-орієнтовані запитання до доповідачів: Р.Н. 1.2,1.4, 1.5, 1.6, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 4.1, 4.2, 4.3 – 7/14 балів

3. Самостійна робота (письмове виконання завдань для самостійної роботи): Р.Н. 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.6 – 15/20 балів

4. Самостійна робота (написання есе та розробка законопроектів): Р.Н. 1.1, 1.3, 1.4, 2.1, 2.2, 2.3, 3.2, 3.3, 4.1 – 10/20 балів

Вибір і комбінування форм оцінювання знань студентів та нарахування відповідної кількості балів здійснюються залежно від конкретних навчальних ситуацій.

Семестрову кількість балів формують бали, отримані студентом у процесі засвоєння матеріалу з усього навчального курсу. Загальна оцінка за семестр складається із балів, отриманих за аудиторну роботу (усні доповіді, доповнення та участь в дискусіях на семінарах) та за самостійні роботи (написання есе, розробка законопроекту). Всі види робіт за семестр мають у підсумку:

- в максимальному вимірі 80 балів
- в мінімальному вимірі 48 балів

У разі відсутності на семінарському занятті студент має відпрацювати завдання на семінар в письмовій формі.

Підсумкова контрольна робота у письмовій формі (тест) - РН 1.1, 1.2, 1.3,1.4, 1.5 – 12 / 20 балів

Підсумкове оцінювання у формі заліку:

Підсумкова кількість балів з дисципліни (максимум 100 балів) визначається як сума балів за систематичну роботу впродовж семестру з урахуванням підсумкової контрольної роботи. Залік виставляється за результатами роботи студента впродовж усього семестру і не передбачає додаткових заходів оцінювання.

Для студентів, які набрали сумарно меншу кількість балів, ніж критичний мінімум – 60 балів, для одержання заліку необхідно обов’язково відпрацювати пропущені теми в письмовій формі та здати/надіслати електронною поштою викладачу, що проводить семінарські заняття.

Таким чином, підсумкова оцінка з дисципліни (мінімум 60, максимум 100 балів) складається із суми кількості балів за семестрову роботу (мінімум 48, максимум 80 балів) та підсумкової контрольної роботи (мінімум 12, максимум 20 балів).

При простому розрахунку отримуємо:

	Семестрова кількість балів	Підсумкова контрольна робота	Підсумкова оцінка з дисципліни
<i>Мінімум</i>	48	12	60
Максимум	80	20	100

7.2 Організація оцінювання:

Семестрова робота		Семестрова кількість балів	
		Min – 48 бали	Max – 80 балів
Аудиторна робота: усна доповідь на семінарі, доповнення участі в дискусіях	До теми: 1, 2, 5, 6, протягом семестру, згідно з графіком навчальних занять. У разі відсутності студента на занятті, теми необхідно відпрацювати в	«3» x 4 = 12	«6» x 4 = 24

		письмовому вигляді (у формі індивідуальної творчої роботи – есе)	«3» x 4 = 12	«6» x 4 = 24
Участь в проблемно-орієнтованих дискусіях та проблемно-орієнтовані запитання до доповідачів:		До теми: 1, 2, 5, 6 протягом семестру, згідно з графіком навчальних занять.	«2» x 4 = 8	«3» x 4 = 12
Самостійна робота		До теми лекцій 1,3, 4, 7, 8, 9, 11, 12: Письмове виконання завдань самостійної роботи	«2» x 8 = 16	«3» x 8 = 24
Самостійна робота		До теми 10: Підготовка та захист законопроектів з теми «Шляхи вдосконалення інститутів політичної відповідальності в Україні»	«10» x 1 = 10	«20» x 1 = 20
Підсумкова контрольна робота		До тем 1-11	«14» x 1 = 14	«20» x 1 = 20
Підсумкова оцінка	3		60	100

7.3. Критерії оцінювання:

Аудиторна робота:

Усна доповідь:

5 балів – студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, використовуючи обов'язкову та додаткову літературу

4 бали - студент у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно його викладає, але може не вистачати аргументації в поясненнях, в основному розкриває зміст поставленого завдання, використовує обов'язкову літературу. Допускаються несуттєві неточності

3 бали – в цілому володіє навчальним матеріалом, але не демонструє глибини знань, не спирається на необхідну навчальну літературу, Має у відповіді суттєві неточності

2 бали – не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань. Має суттєві помилки у відповіді

Участь у проблемно-орієнтованих дискусіях:

2 бали – доповнення змістовне, ґрунтовне, конструктивно доповнює обговорення теми,

1 бал – доповнення містить інформацію, що суттєво не розширює дискусію, характеризується беззмістовністю, носить поверхневий характер.

Самостійна робота (письмове виконання завдань для самостійної роботи):

2 бали – студент дав переконливі, аргументовані відповіді на

проблемні питання, виконав всі завдання з запропонованого переліку завдань до теми.

1 бал – студент виконав не всі завдання або дав неаргументовані відповіді.

Самостійна робота (розробка законопроекту щодо вдосконалення інститутів політичної відповідальності України:

20-15 балів - студент у повному обсязі володіє матеріалом, вільно та аргументовано його презентує, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, правильно інтерпретує отримані результати, використовує обов'язкову та додаткову літературу, Конституцію та закони України, демонструє самостійність, достовірність, незаангажованість проведеного дослідження

14-10 балів - студент у достатньому обсязі володіє матеріалом, вільно його презентує, але може не вистачати аргументації в поясненнях, в основному розкриває зміст поставленого завдання, в загальному плані володіє знаннями Конституції та законів України, демонструє самостійність та достовірність проведеного дослідження. Допускаються несуттєві неточності.

9-6 балів - в цілому володіє матеріалом, але не демонструє глибини знань, самостійності у вирішенні поставлених завдань, не спирається на достатню законодавчу базу, робота містить суттєві неточності.

5-0 балів - не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань. Має суттєві помилки в роботі. Демонструє не самостійність у виконанні завдань

Підсумкова контрольна робота:

Підсумкова контрольна робота виконується в формі тестових завдань, складених на основі питань, запропонованих в переліку питань для контрольної роботи. Кількість питань в тесті – 20. За кожну

правильну відповідь тестового завдання студент отримує 1 бал. За неправильну відповідь – 0 балів. Кількість правильних відповідей в тесті становить кількість балів, отриманих студентом за підсумкову контрольну роботу. Максимальна кількість балів – 20.

Шкала відповідності:

Зараховано / Passed	60-100
Не зараховано / Fail	0-59

8. Структура навчальної дисципліни.

Структура курсу: у курсі передбачено 2 змістових частини. Заняття проводяться у вигляді лекцій. Завершується дисципліна екзаменом.

Перша частина курсу присвячена виокремленню та систематизації інститутів політичної відповідальності в зарубіжних демократичних країнах.

Друга частина курсу присвячена аналізу становлення та трансформації інститутів політичної відповідальності в незалежній Україні.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Дисципліна «Політична відповідальність» викладається в обсязі 90 годин (**3,0 кредити ECTS**), у тому числі: лекції – 20 год., 10 годин семінарських занять, самостійна робота – 60 год. У курсі передбачено дві змістовні частини та модульна контрольна робота. Заняття проводяться у вигляді лекцій та семінарських занять. Вивчення дисципліни завершується складенням заліку.

№ п/п	Номер і назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семинари	Самостійна робота
<i>Змістовий модуль 1 «Інститути політичної відповідальності в демократичному суспільстві»</i>				
1	Тема 1. Теоретичні підходи до дослідження політичної відповідальності	2	2	7
2	Тема 2. Морально-політична відповідальність (філософський, політологічний та правовий підходи)		2	
3	Тема 3. Інститути політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади	4		8
4	Тема 4. Інституціональні форми політичної відповідальності в системі взаємовідносин громадянського суспільства та держави	2		7
5	Тема 5. Люстрація як форма політичної відповідальності		2	
6	Тема 6. Політико-правова та політико-корпоративна відповідальність політичних партій		2	
7	Тема 7. Інститути політичної відповідальності в системі місцевої влади	2		5

Змістовий модуль 2 «Становлення інститутів політичної відповідальності в незалежній Україні»				
8	Тема 8. Трансформація інститутів політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади в Україні	2		8
9	Тема 9. Становлення інститутів взаємної політичної відповідальності держави та громадянського суспільства в незалежній Україні	2		8
10	Тема 10. Шляхи вдосконалення інститутів політичної відповідальності в сучасній Україні		2	
11	Тема 11. Розвиток інститутів політичної відповідальності в системі місцевої влади в Україні	2		5
12	Тема 12. Інституціоналізація морально-політичної відповідальності в зарубіжних країнах та в незалежній Україні.	2		8
	Підсумкова контрольна робота	2		
	РАЗОМ	20	10	60
	РАЗОМ ПО ДИСЦИПЛІНІ:	90 годин		

**СПИСОК ОСНОВНОЇ ТА ДОДАТКОВОЇ РЕКОМЕНДОВАНОЇ
ЛІТЕРАТУРИ**

ОСНОВНА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Дзятківський В. В.** Морально-політична відповідальність в умовах авторитарного режиму / В. В. Дзятківський // [Гілея: науковий вісник](#). - 2016. - Вип. 114. - С. 442-447. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_114_113
2. **Дзятківський В. В.** Поняття морально-політичної відповідальності в сучасній політології / В. В. Дзятківський // [Гуманітарні студії](#). - 2014. - Вип. 23. - С. 107-118. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gums_2014_23_15
3. **Ермоленко А.Н.** Этика ответственности и социальное бытие человека (современная немецкая практическая философия) / Ермоленко А.Н. - К.: Наукова думка, 1994. – 200 с.
4. **Йонас Г.** Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Йонас Г. [пер. з нім.] – К.: Лібра, 2001. – 400 с.
5. **Конституции** государств Европы: В 3 т. / [под общ. ред. Окунькова Л.А.]. – М.: НОРМА, 2001.
6. **Кресіна І.О.** Політична відповідальність: суть, ознаки, особливості / І.О.Кресіна, С.В.Балан. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. – 68 с.
7. **Кривенко Л.** Конституційна відповідальність глави держави / Л.Кривенко // Віче. – 2001. – № 10. – С.3-18.
8. **Майданник О.** Конституційно-правова відповідальність: ознаки, підстави, суб'єкти / О.Майданник // Право України. – 2001. – № 2. – С.92–95.
9. **Малкіна Г.М.** Політична відповідальність у демократичному суспільстві (інституціональний аспект) : монографія / Г.М.Малкіна. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2010. – 326 с.

10. **Мельник О.В.** Конституційно-правова і політична відповідальність вищих органів державної влади / О.В.Мельник // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 1999. - № 1. – С.10-16.
11. **Мишин В.М.** Механизм ответственной власти / Мишин В.М. [ред. Головки В.В.]. – Днепропетровск: Центр политического анализа, 2001. – 56 с.
12. **Наливайко Л.** Конституційний контроль та конституційно-правова відповідальність / Л.Наливайко // Нова політика. – 1999. - № 5. – С.48-51.
13. **Наливайко Л.** Конституційно-правова відповідальність: критерії, класифікації та види / Л.Наливайко // Віче. – 1999. - № 10. – С.25-32.
14. **Оксак О.** Відповідальність проти популізму: виборці, партії та уряд у демократичному суспільстві / О.Оксак // Нова політика. – 2000. - № 1. – С.16-22.
15. **Павленко Р.М.** Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 “Політичні інститути та процеси” / Р.М.Павленко. - К., 2001. – 16 с.
16. **Политическая** ответственность. Теоретические основы и избранные аспекты современных политических практик / Доклады центра проблемного анализа государственно-управленческого проектирования. – Выпуск 6. – М., 2013 / (<http://www.academia.edu/10889890/>)
17. **Скоблик Н.** Відповідальність політичних лідерів і контроль над ними у працях Роберта Даля початку 1950-х років / Н.Скоблик // Нова політика. – 2000. - № 3. – С.12-18.
18. **Шляхтун П.П.** Безвідповідальна демократія / П.П.Шляхтун // Наукові записки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Т.ХІІ. Філософський факультет. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка; КПВД “Педагогіка”, 2004. – С.195-205.
19. **Шляхтун П.** Парламентаризм: словник-довідник / Шляхтун П.П. – К.: Парламентське вид-во, 2003. – 152 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. **Антоненко А. О.** Можливі індикатори політичної відповідальності / А. О. Антоненко // Наукові записки НаУКМА. – 2012. – Т. 134 : Політичні науки. – С. 7-11.
2. **Балуцька Л. М.** Політична відповідальність як об'єкт дослідження політичної науки в контексті неоінституційної парадигми / Л. М. Балуцька // Гілея: наук. вісник : зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 62 (№ 7). – С. 592-596.
3. **Бельский К.С.** Разделение властей и ответственность в государственном управлении (политологические аспекты): учебное пособие / Бельский К.С. – М.: Юридическая литература, 1990. – 230 с.
4. **Виноградов В.А.** Конституционная ответственность: вопросы теории и правовое регулирование / Виноградов В.А. – М.: ТЕРРА, 2000. – 379 с.
5. **Гедікова Н.П.** Політична відповідальність як критерій політичної соціалізації особистості / Гедікова Н.П. – Одеса: АстроПринт, 1999. – 24 с.
6. **Ермоленко А.Н.** Этика ответственности и социальное бытие человека (современная немецкая практическая философия) / Ермоленко А.Н. - К.: Наукова думка, 1994. – 200 с.
7. **Карпов О.** Політична відповідальність влади / О.Карпов // Голос України. – 2005. – 29 липня.
8. **Коваленко А.** Відповідальність виконавчої влади: порівняльно-політологічні аспекти / А.Коваленко // Віче. – 2001. – № 1. – С.11-21.
9. **Краснов М.А.** Ответственность в системе народного представительства: Методологические подходы. - 2-е изд. / Краснов М.А. – М.: РАН; Институт государства и права, 1995. – 55 с.
10. **Краснов М.А.** Проблема ответственности в местном самоуправлении / М.А.Краснов // Местное самоуправление: современный российский опыт и законодательное регулирование / [под ред. Шеремета К.Ф., Овчинникова И.И.] – М., 1998.

11. **Кривенко Л.** Конституційна відповідальність глави держави / Л.Кривенко // Віче. – 2001. – № 10. – С.3-18.
12. **Майданник О.** Конституційно-правова відповідальність: ознаки, підстави, суб'єкти / О.Майданник // Право України. – 2001. – № 2. – С.92–95.
13. **Малкіна Г.М.** Політична відповідальність глави держави / Г.М.Малкіна // Політичний менеджмент. – 2008. - №2(29). – С.27-35.
14. **Малкіна Г.М.** Вибори як засіб реалізації політичної відповідальності / Г.М.Малкіна // Віче. Журнал Верховної Ради України. – 2008. - №12. – С.16-18.
15. **Малкіна Г.М.** Референдум як засіб реалізації політичної відповідальності / Г.М.Малкіна // Політологічний вісник. Зб-к наукових праць. – К. – 2008. – Вип.32. – С.147-156.
16. **Малкіна Г.М.** Принципи юридичної відповідальності і невідповідальності як складові статусу парламентарія / Г.М.Малкіна // Політологічний вісник. Зб-к наукових праць. – К. – 2008. – Вип.34. – С.97-105.
17. **Малкіна Г.М.** Ще раз про принципи юридичної відповідальності і невідповідальності як складові статусу народного депутату України / Г.М.Малкіна // Політологічний вісник. Зб-к наукових праць. – К. – 2008. – Вип.35. – С.119-128.
18. **Малкіна Г.М.** Імпічмент президента: міф і реальність / Г.М.Малкіна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2008. - № 90. - С.116-118.
19. **Малкіна Г.М.** Інститути політичної відповідальності в системі взаємовідносин громадянського суспільства та держави / Г.М.Малкіна // Політологічний вісник. Зб-к наукових праць. – К. – 2008. – Вип.37 – С.191-202.
20. **Малкіна Г.М.** Громадянське суспільство та держава в Україні: інститути політичної відповідальності в системі взаємовідносин / Г.М.Малкіна //

Політологічний вісник. Зб-к наукових праць. – К. – 2008. – Вип.38. – С.205-217.

21. **Малкіна Г.М.** Інститути політичної відповідальності в громадянському суспільстві / Г.М.Малкіна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2008. - № 91-93. - С.70-73.
22. **Малкіна Г.М.** Парадигма відповідальності: до постановки проблеми / Г.М.Малкіна // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. – К. – 2009. – Вип.87. – С.157-165.
23. **Малкіна Г.М.** Про поняття інституту політичної відповідальності / Г.М.Малкіна // Політологічний вісник. Зб-к наукових праць. – К. - 2009. – Вип.44. – С.169-177.
24. **Малкіна Г.М.** Політична відповідальність як вид соціальної відповідальності / Г.М.Малкіна // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. – К. – 2009. – Вип.88. – С.103-111.
25. **Малкіна Г.М.** Інститут політичної відповідальності в системах місцевого самоврядування / Г.М.Малкіна // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. – К. – Вип.89. – С.90-101.
26. **Малкіна Г.М.** Політична відповідальність парламенту в системі вищих органів державної влади / Г.М.Малкіна // Сучасна українська політика. Політики та політологи про неї. – К.: Український центр політичного менеджменту. - 2009. – Вип.18. – С.48-57.
27. **Малкіна Г.М.** Трансформація інститутів політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади України / Г.М.Малкіна // Політологічний вісник. Зб-к наукових праць. – К. - 2009. – Вип.45. – С.332-342.
28. **Малкіна Г.М.** Подвійна політична відповідальність політичних партій / Г.М.Малкіна // Гуманітарні студії. Збірник наукових праць. – К. – 2010. - Вип.7. – С.164-170.

29. **Малкіна Г.М.** Подвійна політична відповідальність уряду як чинник його нестабільності / Г.М.Малкіна // Гуманітарні студії. Збірник наукових праць. – К. - 2010, - Вип.8. – С.154-160.
30. **Малкіна Г.М.** Інститути політичної відповідальності як елементи системи стримувань і противаг / Г.М.Малкіна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2010. - № 100. – С.48-51.
31. **Малкіна Г.М.** Інститут контрасигнатури в системі засобів реалізації політичної відповідальності: світовий та український досвід / Г.М.Малкіна // Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць. – 2010. - Вип. 36. – С.342-347.
32. **Малкіна Г.М.** Взаємна відповідальність уряду й парламенту як чинник політичної стабільності / Г.М.Малкіна // Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць. – 2010. - Вип. 35. – С.388-394.
33. **Малкіна Г.М.** Інститути політичної відповідальності в системах місцевої влади / Г.М. Малкіна // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. – К. – 2010. – Вип.95. – С.112-122.
34. **Мельник О.В.** Конституційно-правова і політична відповідальність вищих органів державної влади / О.В.Мельник // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 1999. - № 1. – С.10-16.
35. **Назаров Д.И., Назарова И.С.** Ответственность в конституционном праве / Д.И.Назаров, И.С.Назарова // Конституционное и муниципальное право. – 2001. - № 1. – С. 16-17.
36. **Наливайко Л.** Конституційний контроль та конституційно-правова відповідальність / Л.Наливайко // Нова політика. – 1999. - № 5. – С.48-51.
37. **Наливайко Л.** Конституційно-правова відповідальність: критерії, класифікації та види / Л.Наливайко // Віче. – 1999. - № 10. – С.25-32.
38. **Нижник Н., Плахотнюк Н.** Відповідальність – інструмент управління / Н.Нижник, Н.Плахотнюк // Віче. – 2005. - № 5. – С.64-75.

39. **Оксак О.** Відповідальність проти популізму: виборці, партії та уряд у демократичному суспільстві / О.Оксак // Нова політика. – 2000. - № 1. – С.16-22.
40. **Оніщук М.** Від конституційної реформи - до конституційного руху: Політична відповідальність, народний суверенитет та національна ідея у контексті конституційної реформи в Україні: Ст. народного депутата України // Віче. - К., 2004. - № 8. - С. 13-21.
41. **Оніщук М.В.** Конституційна реформа: вимір відповідальності (до нової національної ідеології та відповідального правління): Популярний нарис / Оніщук М.В. – К.: Видавничий дім “Юридична книга”, 2004. – 60 с.
42. **Павленко Р.М.** Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 “Політичні інститути та процеси” / Р.М.Павленко. - К., 2001. – 16 с.
43. **Прокофьев А.В.** О возможностях реабилитации идеи коллективной ответственности / А.В.Прокофьев // Вопросы философии. – 2004. - № 7. – С. 73-85.
44. **Савин В.Н.** Ответственность государственной власти перед обществом / В.Н.Савин // Государство и право. – 2000. - № 12. – С.64-72.
45. **Скоблик Н.** Відповідальність влади і контроль над нею / Н.Скоблик // Віче. – 2001. - № 7. – С.146-152.
46. **Скоблик Н.** Відповідальність політичних лідерів і контроль над ними у працях Роберта Даля початку 1950-х років / Н.Скоблик // Нова політика. – 2000. - № 3. – С.12-18.
47. **Шляхтун П.П.** Конституційне право: словник термінів / Шляхтун П.П. – К.: Либідь, 2005. – 568 с.
48. **Шляхтун П.П.** Конституційне право України: підручник / Шляхтун П.П. – К.: Освіта України; КНТ, 2008. – 592 с.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЛЕКЦІЙ
Змістовий модуль 1 “Інститути політичної відповідальності у
демократичному суспільстві”

ТЕМА 1. ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ВИД СОЦІАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (2 ГОДИНИ).

Сутність та види соціальної відповідальності. Підходи до аналізу відповідальності: філософський, політологічний та правовий аспекти. Багатоманітність визначень соціальної відповідальності. Види соціальних норм та суб’єкти відповідальності. Типи соціальної відповідальності. Парадигма відповідальності.

Сутність, особливості та види політичної відповідальності. Сутність політичної відповідальності. Суб’єкти політичної відповідальності. Види політичної відповідальності залежно від суспільних норм. Особливості морально-політичної відповідальності. Специфіка політико-правової відповідальності. Рівні політичної відповідальності. Підходи до інтерпретації поняття “інститут”. Соціальні та конституційно-правові інститути. Сутність інституту політичної відповідальності.

Контрольні запитання та завдання:

1. Проаналізуйте відомі вам філософські підходи до інтерпретації відповідальності. Що таке «етика переконання» та «етика відповідальності»?
2. Дайте визначення поняття «соціальна відповідальність» та перерахуйте її види.
3. Що таке «політична відповідальність»?
4. Які види політичної відповідальності ви знаєте? Який критерій покладено в основу цієї типології?
5. Що таке «парадигма відповідальності»? Чим обумовлена необхідність її використання у науковому аналізі політичних інститутів та процесів?

Рекомендована література:

1. **Апресян Р.Г.** Ответственность // Новая философская энциклопедия: В 4 т. / [научно-ред. совет: Степин В.С. (предс.), Гусейнов А.А., Семигин Г.Ю.]. – М.: Мысль, 2001. – Т.III. – С.171-173.
2. **Ермоленко А.Н.** Этика ответственности и социальное бытие человека (современная немецкая практическая философия) / Ермоленко А.Н. - К.: Наукова думка, 1994. – 200 с.
3. **Кармазіна М., Шурбована О.** «Інститут» та «інституція»: проблема розрізнення понять / М.Кармазіна, О.Шурбована // Політичний менеджмент. – 2006. - № 4. – С.10-19.
4. **Майданник О.О.** Конституційно-правова відповідальність: ознаки, підстави, суб'єкти / Майданник О.О. – К.: Знання України, 2000. – 40 с.
5. **Малкіна Г.М.** Парадигма відповідальності: до постановки проблеми / Г.М.Малкіна // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. – К. – 2009. – Вип.87. –С.157-165.
6. **Малкіна Г.М.** Про поняття інституту політичної відповідальності / Г.М.Малкіна // Політологічний вісник. Зб-к наукових праць. – К. - 2009. – Вип.44. – С.169-177.
7. **Малкіна Г.М.** Політична відповідальність як вид соціальної відповідальності / Г.М.Малкіна // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. – К. – 2009. – Вип.88. – С.103-111.
8. **Назаров Д.И., Назарова И.С.** Ответственность в конституционном праве / Д.И.Назаров, И.С.Назарова // Конституционное и муниципальное право. – 2001. - № 1. – С. 16-17.
9. **Плахотный А.Ф.** Проблема социальной ответственности / Плахотный А.Ф. – Харьков: Вища школа, Изд-во при ХГУ, 1981. – 191 с.
10. **Шляхтун П.П.** Безвідповідальна демократія / П.П.Шляхтун // Наукові записки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Т.ХІІ. Філософський факультет. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка; КПВД “Педагогіка”, 2004. – С.195-205.

ТЕМА 2. ІНСТИТУТИ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ВИЩИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ (4 ГОДИНИ).

Інститути політичної відповідальності в контексті різних форм державного правління. Основні ознаки президентської, парламентарної та змішаної республік. Особливості поділу державної влади за різних форм державного правління. Жорсткий та гнучкий поділ влади. Система стримувань та противаг. Інститути політичної відповідальності за різних форм державного правління.

Політична відповідальність глави держави. Принципи конституційного статусу глави держави: незмінюваність, нейтральність та невідповідальність. Інститут імпічменту та особливості його застосування в зарубіжних країнах. Оцінка імпічменту як інституту політичної відповідальності глави держави. Інститут контрасигнатури та особливості його застосування за різних форм державного правління.

Політична відповідальність уряду. Уряд як головний суб'єкт політичної відповідальності. Підконтрольність, підзвітність та відповідальність уряду. Парламентський та позапарламентський спосіб формування уряду. Інститути політичної відповідальності уряду залежно від способу його формування. Парламентський контроль. Інвеститура уряду.

Політична відповідальність парламенту. Політична відповідальність парламенту перед главою держави. Дострокове припинення повноважень парламенту главою держави. Підстави розпуску парламенту. Поняття промульгації. Застосування главою держави вето щодо прийнятих парламентом законів. Дострокове припинення повноважень парламенту за рішенням загальнодержавного референдуму. Інститут політичної відповідальності парламентаріїв.

Інститути політичної відповідальності в системі судової влади. Неполітичний характер судової влади. Принципи організації та

функціонування судової влади. Інститути апеляції та касації як форми реалізації відповідальності суду. Міжнародний контроль національних судових систем. Конституційний суд та його повноваження.

Контрольні запитання та завдання:

1. З'ясуйте особливості інституту контрасигнатури як засобу підпорядкування глави держави уряду.
2. Виділіть інститути політичної відповідальності уряду залежно від способу його формування (парламентського або позапарламентського).
3. Проаналізуйте дві форми реалізації політичної відповідальності уряду перед парламентом: вотум недовіри та відмова в довірі.
4. Виділіть форми політичної відповідальності парламенту перед главою держави. Якими є підстави розпуску парламенту?

Рекомендована література:

1. **Бельский К.С.** Разделение властей и ответственность в государственном управлении (политологические аспекты): учебное пособие / Бельский К.С. – М.: Юридическая литература, 1990. – 230 с.
2. **Виноградов В.А.** Конституционная ответственность: вопросы теории и правовое регулирование / Виноградов В.А. – М.: ТЕРРА, 2000. – 379 с.
3. **Дмитриев Ю.А., Измайлова Ф.Ш.** Проблемы контроля и ответственности в деятельности органов государственной власти / Ю.А.Дмитриев, Ф.Ш.Измайлова // Государство и право. – 1996. – № 4. – С.88-96.
4. **Зеленцов А.Б.** Контроль за деятельностью исполнительной власти в зарубежных странах: учебное пособие / Зеленцов А.Б. – М.: Изд-во РУДН, 2002. – 190 с.
5. **Коваленко А.** Відповідальність виконавчої влади: порівняльно-політологічні аспекти / А.Коваленко // Віче. – 2001. – № 1. – С.11-21.

6. **Кресіна І.О.** Інститут імпічменту: Порівняльний політико-правовий аналіз / Кресіна І.О., Коваленко А.А., Балан С.В. – К.: Вид-во “Юридична думка”, 2004. – 176 с.
7. **Малкіна Г.М.** Імпічмент президента: міф і реальність / Г.М.Малкіна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2008. - № 90. - С.116-118.
8. **Малкіна Г.М.** Політична відповідальність парламенту в системі вищих органів державної влади / Г.М.Малкіна // Сучасна українська політика. Політики та політологи про неї. – К.: Український центр політичного менеджменту. - 2009. – Вип.18. – С.48-57.
9. **Павленко Р.М.** Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід / Павленко Р.М. – К.: Видавничий дім “КМ Академія”, 2002. – 256 с.
10. **Терехин В.А.** Самостоятельность судебной власти и независимость судей как гарантия прав граждан / В.А.Терехин // Государство и право. – 2001. - № 8. – С.36-42.

ТЕМА 3. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ФОРМИ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ВЗАЄМВІДНОСИН ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ (2 ГОДИНИ).

Система взаємовідносин громадянського суспільства та держави. Проблема розмежування держави та громадянського суспільства. Правова держава та громадянське суспільство. Структура громадянського суспільства. Ознаки розвиненого громадянського суспільства. Інституціональні способи взаємодії держави та громадянського суспільства.

Вибори в системі політичної відповідальності. Реалізація політичної відповідальності держави перед громадянським суспільством за різних типів виборчих систем. Політична відповідальність президента перед

громадянами. Політична відповідальність парламенту перед громадянами. Персоніфікована відповідальність парламентарія. Інституціональні засоби підвищення рівня політичної відповідальності парламенту перед громадянським суспільством.

Референдум як засіб реалізації політичної відповідальності органів державної влади. Поняття референдуму. Класифікація референдумів. Конституційні, законодавчі референдуми та референдуми з питань поточної політики. Обов'язкові та факультативні референдуми. Зобов'язальні та консультативні референдуми. Народна референдна ініціатива. Народне вето.

Політична відповідальність громадянського суспільства перед державою. Неформалізований характер політичної відповідальності громадянського суспільства перед державою. Виборчий обов'язок. Конституційно-правова форма реалізації політичної відповідальності громадянського суспільства перед державою. Політичні партії, громадські організації та органи місцевого самоврядування як суб'єкти політичної відповідальності громадянського суспільства перед державою. Юридична основа настання відповідальності політичних партій та громадських організацій перед державою.

Контрольні запитання та завдання:

1. Виділіть основні інституціональні засоби реалізації політичної відповідальності держави перед громадянським суспільством.
2. Чим обумовлений неформалізований характер політичної відповідальності громадянського суспільства перед державою?
3. Проаналізуйте види політико-правової відповідальності політичних партій як суб'єктів відповідальності громадянського суспільства перед державою.

Рекомендована література:

1. **Дмитриев Ю.А., Комарова В.В.** Референдум в системе народовластия / Ю.А.Дмитриев, В.В.Комарова. – М.: Манускрипт, 1995. – 322 с.
2. **Зеленько Г.І.** Політична “матриця” громадянського суспільства (досвід країн Вишеградської групи та України) / Зеленько Г.І. – К.: Знання України, 2007. – 336 с.
3. **Зотова З.М.** Власть и общество: проблемы взаимодействия / Зотова З.М. [под общ. ред. Попова С.А.]. – М.: ИКФ “Омега-Л”, 2001. – 347 с.
4. **Коэн Дж., Арато Эн.** Гражданское общество и политическая теория / Дж.Коэн, Эн.Арато [пер. с англ.], под ред. И. И. Мюрберг. – М.: Весь мир, 2003. – 784 с.
5. **Кривенко Л.** Конституційні основи референдуму: проблеми демократизації / Л.Кривенко // Віче. – 2001. – № 2. – С.78-95.
6. **Малкіна Г.М.** Вибори як засіб реалізації політичної відповідальності / Г.М.Малкіна // Віче. Журнал Верховної Ради України. – 2008. - №12. – С.16-18.
7. **Малкіна Г.М.** Референдум як засіб реалізації політичної відповідальності / Г.М.Малкіна // Політологічний вісник. Зб-к наукових праць. – К. – 2008. – Вип.32. – С.147-156.
8. **Малкіна Г.М.** Інститути політичної відповідальності в системі взаємовідносин громадянського суспільства та держави / Г.М.Малкіна // Політологічний вісник. Зб-к наукових праць. – К. – 2008. – Вип.37 – С.191-202.
9. **Примуш М.В.** Політико-правове регулювання діяльності політичних партій / Примуш М.В. – Донецьк: Вид. Дон. НУ, 2001. – 338 с.
10. **Савин В.Н.** Ответственность государственной власти перед обществом / В.Н.Савин // Государство и право. – 2000. - № 12. – С.64-72.

ТЕМА 4. ІНСТИТУТИ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ (2 ГОДИНИ).

Поняття та система органів місцевої влади. Органи публічної влади та органи місцевого самоврядування. Особливості адміністративно-територіального устрою держави та моделі організації публічної влади на місцях. Суб'єкти місцевого самоврядування. Англосаксонська (англоамериканська) та романо-германська (континентально-європейська) моделі організації публічної влади на місцях. Іберійська модель.

Інституціональні форми політичної відповідальності органів місцевого самоврядування. Теорії місцевого самоврядування. Основні положення громадівської та державницької теорій. Теорія муніципального дуалізму. Європейська хартія про місцеве самоврядування. Форми контролю держави за діяльністю органів місцевого самоврядування. Відповідальність органів місцевого самоврядування перед органами державної влади, відповідальність в системі органів місцевого самоврядування та відповідальність органів місцевого самоврядування перед територіальними громадами як інститути політичної відповідальності в системі місцевої влади. Особливості функціонування інститутів політичної відповідальності залежно від моделі організації публічної влади на місцях. Інституціональні засоби реалізації політичної відповідальності органів місцевого самоврядування перед територіальними громадами.

Контрольні запитання та завдання:

1. Що таке «місцева влада»?
2. Зробіть порівняльну характеристику англосаксонської та романо-германської моделей організації публічної влади на місцях.
3. Перерахуйте інститути політичної відповідальності на місцевому рівні залежно від англосаксонської та романо-германської моделей організації публічної влади на місцях.

4. Перерахуйте інститути політичної відповідальності органів місцевого самоврядування.

Рекомендована література:

1. **Баймуратов М.А.** Роль международных стандартов местного самоуправления в формировании компетенции публичной самоуправленческой (муниципальной) власти / М.А.Баймуратов, В.А.Григорьев. – Одесса: Фенікс, 2003. – 159 с.
2. **Борденюк В.І.** Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії: монографія / Борденюк В.І. – К.: Парламентське видавництво, 2007. – 576 с.
3. **Григорьев В.А.** Эволюция местного самоуправления. Отечественная и зарубежная практика: монография / Григорьев В.А. – К.: Истина, 2005. – 424 с.
4. **Дробот І.** Гарантування місцевого самоврядування: теоретико-методологічний аспект: монографія / Дробот І. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2006. – 252 с.
5. **Краснов М.А.** Проблема ответственности в местном самоуправлении / М.А.Краснов // Местное самоуправление: современный российский опыт и законодательное регулирование / [под ред. Шеремета К.Ф., Овчинникова И.И.] – М., 1998.
6. **Маклаков В.В.** Европейская Хартия местного самоуправления / В.В.Маклаков // Реформы местного управления в странах Западной Европы. – М., 1993. – С.111-124.
7. **Малкіна Г.М.** Інститут політичної відповідальності в системах місцевого самоврядування / Г.М.Малкіна // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. – К. 2010. – Вип.89. – С.90-101.
8. **Малкіна Г.М.** Інститути політичної відповідальності в системах місцевої влади / Г.М. Малкіна // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. – К. – 2010. – Вип.95. – С.112-122.

9. **Панейко Ю.** Теоретичні засади самоврядування / Панейко Ю. – Мюнхен: Українська Вільна Академія наук в Німеччині, 1963. – 160 с.
10. **Чапала Г.В.** Місцеве самоврядування в системі публічної влади: теоретико-правовий аналіз: монографія / Чапала Г.В. – Харків: Право, 2006. – 224 с.

Змістовий модуль 2

“Становлення інститутів політичної відповідальності в незалежній Україні”

ТЕМА 5. ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТІВ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ВИЩИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ (4 ГОДИНИ).

Етапи трансформації інститутів політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади в Україні. Загальна характеристика вищих органів державної влади до набуття незалежності. Етапні події в трансформації інститутів політичної відповідальності: внесення змін до Конституції УРСР; підписання Конституційного договору між ВРУ та президентом України від 8 червня 1995 р.; прийняття нової Конституції України 28 червня 1996 р.; внесення змін до Конституції України від 8 грудня 2004 р.; прийняття Конституційним Судом України 30 вересня 2010 року рішення про неконституційність Закону України “Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004 року.

Основні інститути політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади України. Інститут політичної відповідальності ВРУ перед Президентом України: відкладальне вето Президента щодо прийнятих парламентом законів та дострокове припинення Президентом повноважень ВРУ. Інститут політичної відповідальності Президента України перед ВРУ: усунення Президента з поста в порядку імпічменту. Інститут подвійної політичної відповідальності Кабінету Міністрів України

перед Президентом та ВРУ: прийняття ВРУ резолюції недовіри Кабінетові Міністрів, що має наслідком його відставку та зупинення Президентом дії актів Кабінету Міністрів. Персональна політична відповідальність членів уряду перед Президентом. Інститут політичної відповідальності Президента України, ВРУ та Кабінету Міністрів України перед Конституційним Судом України: визнання Конституційним Судом неконституційності актів Президента, ВРУ чи Кабінету Міністрів.

Контрольні запитання та завдання:

1. Виділіть та проаналізуйте етапи трансформації інститутів політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади в Україні. Назвіть основні етапні події цієї трансформації.
2. Проаналізуйте особливості реалізації політичної відповідальності Верховної Ради України перед Президентом.
3. На основі вітчизняного законодавства з'ясуйте порядок застосування президентом відкладального вето щодо прийнятих парламентом законів та порядок дострокового припинення Президентом повноважень Верховної Ради України на сучасному етапі державотворення.
4. Проаналізуйте особливості процедури усунення Президента з поста в порядку імпічменту. Чи є реально здійсненою ця процедура? Яке місце займає інститут імпічменту в системі інститутів політичної відповідальності вищих органів державної влади в Україні?
5. З'ясуйте специфіку подвійної політичної відповідальності Кабінету Міністрів України перед Верховною Радою та Президентом.
6. Проаналізуйте особливості порядку формування та функціонування Конституційного Суду України. Яким чином реалізується відповідальність судової гілки влади в Україні?
7. Проаналізуйте особливості політичної відповідальності Президента, Верховної Ради та Кабінету Міністрів перед Конституційним Судом України.

Рекомендована література:

1. **Вишняк О.** Від авторитарного президенціалізму до парламентської демократії / О.Вишняк // Політичний менеджмент. – 2007. – №3. – С.13-18.
2. **Зелінська М.** Інститут президентства в Україні в контексті конституційної реформи / М.Зелінська // Політичний менеджмент. – 2006. – № 5. – С.114-123.
3. **Колісник В.** Конституційна реформа в контексті посилення політичної відповідальності / В.Колісник // Вісник Академії правових наук України. – 2005. - № 1. – С.38-44.
4. **Кресіна І.О.** Інститут імпічменту: Порівняльний політико-правовий аналіз / Кресіна І.О., Коваленко А.А., Балан С.В. – К.: Вид-во “Юридична думка”, 2004. – 176 с.
5. **Кривенко Л.** Конституційна відповідальність глави держави / Л.Кривенко // Віче. – 2001. – № 10. – С.3-18.
6. **Кривенко Л.** Конституційні моделі легітимації глави держави і баланс повноважень між інститутами влади / Л.Кривенко // Віче. – 2000. – № 9. – С.19-37.
7. **Майданник О.О.** Парламентський контроль в Україні / Майданник О.О. [Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова]. – К., 2004. – 320 с.
8. **Малкіна Г.М.** Трансформація інститутів політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади України / Г.М.Малкіна // Політологічний вісник. Зб-к наукових праць. – К. - 2009. – Вип.45. – С.332-342.
9. **Малкіна Г.М.** Інститут контрасигнатури в системі засобів реалізації політичної відповідальності: світовий та український досвід / Г.М.Малкіна // Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць. – 2010. - Вип. 36. – С.342-347.

10. **Погорілко В.** Інститут президентства в Україні / В.Погорілко // Політичний менеджмент. – 2004. - № 6 (9). - С.179-180.

ТЕМА 6. СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТІВ ВЗАЄМНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ (2 ГОДИНИ).

Інституціональні засоби реалізації політичної відповідальності держави перед громадянським суспільством в Україні. Вибори як інституціональний засіб реалізації політичної відповідальності. Президентські вибори як інституціональний засіб реалізації відповідальності глави держави перед народом України. Парламентські вибори як засіб реалізації політичної відповідальності держави. Переваги та недоліки мажоритарної та пропорційної виборчої систем в контексті політичної відповідальності. Референдум як інституціональний засіб реалізації політичної відповідальності держави перед громадянським суспільством в Україні.

Політична відповідальність громадянського суспільства перед державою в Україні. Відповідальність політичних партій та громадських організацій як головних суб'єктів відповідальності громадянського суспільства перед державою. Вимоги законодавства України стосовно утворення та діяльності політичних партій та громадських організацій.

Контрольні запитання та завдання:

1. Назвіть відомі вам інституціональні засоби реалізації політичної відповідальності держави перед громадянським суспільством в Україні.
2. Проаналізуйте переваги і недоліки мажоритарної і пропорційної виборчої систем в контексті реалізації політичної відповідальності держави перед громадянським суспільством в Україні.

3. На основі Закону України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 року проаналізуйте ефективність референдуму як інституціонального засобу реалізації політичної відповідальності держави перед громадянським суспільством.
4. Назвіть суб'єктів реалізації політичної відповідальності громадянського суспільства перед державою в Україні.

Рекомендована література:

1. **Бабкіна О.В.** Держава і громадянське суспільство: механізм стримувань і противаг / О.В. Бабкіна // Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – К.: вид-во Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2010. – Вип. 3. – С.5-11.
2. **Держава і громадянське суспільство в Україні: проблеми взаємодії:** Монографія / за ред. І.О. Кресіної. – К.: Логос, 2007. – 316 с.
3. **Закон** України “Про політичні партії в Україні” від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23. – Ст.118.
4. **Закон** України «Про всеукраїнський референдум» від 06 листопада 2012 року // [Режим доступу]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5475-17>;
5. **Кафарський В.І.** Політичні партії України: конституційно-правове регулювання організації та діяльності: монографія / Кафарський В.І. – К.: Логос, 2008. – 560 с.
6. **Кривенко Л.** Конституційні основи референдуму: проблеми демократизації / Л.Кривенко // Віче. – 2001. – № 2. – С.78-95.
7. **Малкіна Г.М.** Громадянське суспільство та держава в Україні: інститути політичної відповідальності в системі взаємовідносин / Г.М.Малкіна // Політологічний вісник. Зб-к наукових праць. – К. – 2008. – Вип.38. – С.205-217.

8. **Онiщук М.** Від конституційної реформи - до конституційного руху: Політична відповідальність, народний суверенитет та національна ідея у контексті конституційної реформи в Україні: Ст. народного депутата України // Віче. - К., 2004. - № 8. - С. 13-21.
9. **Примуш М.В.** Політико-правове регулювання діяльності політичних партій / Примуш М.В. – Донецьк: Вид. Дон. НУ, 2001. – 338 с.
10. **Шведа Ю.** Референдум як політичний інститут в умовах сучасної демократії / Ю.Шведа // Політичний менеджмент. – 2007. - № 4. – С.112-124.

ТЕМА 7. РОЗВИТОК ІНСТИТУТІВ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ (2 ГОДИНИ).

Особливості становлення та організації публічної влади на місцях в незалежній Україні. Становлення інституту місцевого самоврядування як самостійної діяльності населення з вирішення питань місцевого значення. Етапні події становлення інститутів політичної відповідальності в системі місцевої влади: прийняття Закону України “Про місцеві Ради народних депутатів УРСР” від 7 грудня 1990 р.; прийняття Закону України “Про Представника Президента України” від 5 березня 1992 р.; прийняття Закону України “Про формування місцевих органів влади і самоврядування” від 3 лютого 1994 р.; прийняття Конституції України 1996 р.; прийняття Закону України про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 р.; прийняття Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних і міських голів» від 24 січня 1998 р.; прийняття Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 10 липня 2010 р.

Основні інститути політичної відповідальності на місцевому рівні. Інститут відповідальності сільської, селищної, міської, районної в місті

ради перед відповідними територіальними громадами. Інститут відповідальності сільського, селищного, міського голови перед відповідною місцевою радою. Інститут відповідальності сільської, селищної, міської, районної в місці ради перед відповідним головою. Інститут відповідальності сільської, селищної, міської, районної в місті, районної, обласної ради, сільського, селищного, міського голови перед державою (ВРУ та головами відповідних місцевих державних адміністрацій). Інститут відповідальності голови районної, обласної державної адміністрації перед відповідною місцевою радою, Президентом і Кабінетом Міністрів України.

Контрольні запитання та завдання:

1. Проаналізуйте особливості становлення та організації публічної влади на місцях в незалежній Україні. Виділіть етапні події їх становлення.
2. Виділіть та проаналізуйте основні інститути політичної відповідальності на місцевому рівні в Україні. Чим, на вашу думку, обумовлена розвиненість інститутів політичної відповідальності на місцях?
3. Який тип виборчої системи сприяє посиленню / послабленню політичної відповідальності в системі місцевої влади?

Рекомендована література:

1. **Баймуратов М.О.** Муніципальна влада: актуальні проблеми становлення в Україні / М.О.Баймуратов, В.А.Григор'єв. – Одеса: Юридична література, 2003. – 191 с.
2. **Батанов О.В.** Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні: монографія / Батанов О.В. – К.: Концерн “Видавничий Дім «Ін-Юре»”, 2003. – 512 с.

3. **Бориславська О.М.** Місцеве самоврядування в Україні: теорія та практика реалізації конституційно-правових засад / Бориславська О.М. – Львів: ПАІС, 2005. – 207 с.
4. **Ворона П.В.** Місцеве самоврядування і політичні партії в Україні: монографія / Ворона П.В. – Харків: Вид-во ХарРІНАДУ “Магістр”, 2008. – 184 с.
5. **Гірняк М.** Європейська хартія місцевого самоврядування в Україні: питання реалізації та контролю / Гірняк М. – Львів: Каменяр, 2004. — 58с.
6. **Делія Ю.** Місцеве самоврядування як право територіальної громади / Ю.Делія // Право України. – 2005. – № 6. – С.16-21.
7. **Закон** України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 10 липня 2010 р (із змінами) // [Режим доступу]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2487-17>;
8. **Закон** України “Про формування місцевих органів влади і самоврядування” від 3 лютого 1994 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 22.
9. **Закон** України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24.
10. **Місцеві** вибори в Україні: проблеми правового регулювання / [за ред. Ковриженка Д.С.]. – К.: ФАДА, ЛТД, 2006. – 136 с.

ТЕМА 8. МОРАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (2 ГОДИНИ).

Поняття морально-політичної відповідальності. Ідейно-теоретичні засади дослідження морально-політичної відповідальності. Детерміністське, екзистенційно-тотальне та практичне тлумачення відповідальності. «Етика переконання» та «етика відповідальності» в інтерпретації М. Вебера. Особливості моральних норм як критеріїв

морально-політичної відповідальності. Типи моральних норм. Порівняльна характеристика морально-політичної та політико-правової відповідальності. Індивідуальна та колективна морально-політична відповідальність.

Інституціоналізовані форми морально-політичної відповідальності. Депутатська та парламентська етика як складові морально-політичної відповідальності. Безкорисність, принциповість, безпристрасність, підзвітність, відкритість, чесність, толерантність, об'єктивність як принципи депутатської етики. Форми відповідальності за порушення депутатської/парламентської етики. Етичний кодекс держслужбовця.

Контрольні запитання та завдання:

1. Ідейно-теоретичні засади дослідження морально-політичної відповідальності.
2. Особливості моральних норм як критеріїв морально-політичної відповідальності.
3. Індивідуальна та колективна морально-політична відповідальність.
4. Депутатська та парламентська етика як складові морально-політичної відповідальності.
5. Принципи парламентської етики як складової морально-політичної відповідальності.
6. Форми відповідальності за порушення парламентської етики: український та зарубіжний досвід.

Рекомендована література:

1. **Гордієнко М.** Етико-моральні імперативи політичного процесу / М. Гордієнко // Політичний менеджмент. – 2008. – Спеціальний випуск. – С. 213-225.
2. **Денисов А.А.** Депутатская этика / А.А. Денисов. - М.: Издание Государственной Думы. 1994.

3. **Дубко Е.Л.** Политическая этика: Учебник для вузов. – М.: Академический проект; Трикста, 2005. – 720с.
4. **Ермоленко А.Н.** Этика ответственности и социальное бытие человека (современная немецкая практическая философия). – К.: Наукова думка, 1994. – 200с.
5. **Йонас Г.** Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Йонас Г. [пер. з нім.] – К.: Лібра, 2001. – 400 с.
6. **Капустин Б.Г.** Критика политического морализма (мораль – политика – политическая мораль) / Б.Г. Капустин // Вопросы философии. – 2001. - №2. – С. 35-56.
7. **Любимов А.П.** Парламентская этика и нравственность законов // Представительная власть — XXI век: законодательство, комментарии, проблемы. – 2007. - №5 (78).
8. **Мораль** в политике. Хрестоматия; Пер. с фр., англ., нем., исп., чешск.; Составление и общая редакция Б.Г.Капустина. – М.: КДУ, Изд-во МГУ, 2004. – 479с.
9. **Оболонский А.В.** Мораль и право в политике и управлении / А.В. Оболонский / Гос. ун-т – Высшая школа экономики. – М.: ГУ ВШЭ, 2006. – 262с.
10. **Прокофьев А.В.** Моральная ответственность в политике: взгляд через призму меньшего зла / А.В. Прокофьев // Философский журнал. - №1(6). – М.: ИФ РАН, 2011. – С. 103-114.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Теоретичні засади дослідження політичної відповідальності (2 години)

План:

1. Підходи до аналізу відповідальності.
2. Сутність, особливості та види політичної відповідальності.
3. Рівні політичної відповідальності.

Література:

1. **Арендт Х.** Ответственность и суждение. – М.: Изд. Института Гайдара, 2013. – 352 с.
2. **Апресян Р.Г.** Ответственность // Новая философская энциклопедия: В 4 т. / [научно-ред. совет: Степин В.С. (предс.), Гусейнов А.А., Семигин Г.Ю.]. – М.: Мысль, 2001. – Т.Ш. – С.171-173.
3. **Вебер М.** Протестантська етика і дух капіталізму. – К.: Наш Формат, 2018. – 216 с.
4. **Ермоленко А.Н.** Этика ответственности и социальное бытие человека (современная немецкая практическая философия) / Ермоленко А.Н. - К.: Наукова думка, 1994. – 200 с.
5. **Малкіна Г.М.** Політична відповідальність у демократичному суспільстві (інституціональний аспект) : монографія / Г.М.Малкіна. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2010. – 326 с.
6. **Малкіна Г.М.** Парадигма відповідальності: до постановки проблеми / Г.М.Малкіна // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. – К. – 2009. – Вип.87. –С.157-165.
7. **Плахотный А.Ф.** Проблема социальной ответственности / Плахотный А.Ф. – Харьков: Вища школа, Изд-во при ХГУ, 1981. – 191 с.

Тема 2. Морально-політична відповідальність (філософський, політологічний та правовий підходи) (2 години)

План:

1. Мораль і політика: теоретико-філософський аспект.
2. Політичні наслідки реалізації морально-політична відповідальність політиків (case study)
3. Інституціоналізація морально-політичної відповідальності.

Література:

1. **Василевська Т.Е.** Кодекси поведінки депутатів як інструменти підтримки депутатської етики / Т. Е. Василевська // Державне управління: теорія та практика. – 2013. – № 2. – С. 5-13.
2. **Гаман Т. В.** Роль морально-етичних норм і професіоналізму державних службовців у сучасних умовах / Т. В. Гаман // Університетські наукові записки. – 2009. – № 1 (29). – С. 366-370.
3. **Гук О.** Концептуальні підходи до проблеми взаємовідношення етики та політики (порівняльний аналіз) [Електронний ресурс] / О. Гук // Демократичне врядування: Наук. Вісн. – Вип. 3. – 2009. – Режим доступу : <http://www.lvivacademy.com/visnik3/Fail/+Guk.pdf>.
4. **Дзятківський В. В.** Морально-політична відповідальність в умовах авторитарного режиму / В. В. Дзятківський // [Гілея: науковий вісник](#). - 2016. - Вип. 114. - С. 442-447. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_114_113
5. **Дзятківський В. В.** Поняття морально-політичної відповідальності в сучасній політології / В. В. Дзятківський // [Гуманітарні студії](#). - 2014. - Вип. 23. - С. 107-118. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gums_2014_23_15
6. **Кибак И. А.** Этика взаимоотношений депутатов в парламентской деятельности / И. А. Кибак // Влада. Людина. Закон. – 2011. – № 1. – С. 37-46.
7. **Мурычева В. А.** Этика парламентской деятельности: сравнительный анализ институциональных основ и практик этического регулирования

: диссертация на соискание учёной степени кандидата политических наук : специальность 23.00.02 «политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии» / Мурычева Валерия Александровна. – Москва, 2005. – 142 с.

Тема 3. Люстрація як форма політичної відповідальності (2 години)

План:

1. Люстрація: за та проти (політико-правовий аналіз)
2. Люстрація в країнах Східної Європи (case study)
3. Люстрація «по-українськи»: політико-правові наслідки

Література:

1. **Давид Р.** Люстрація в Україні та європейські стандарти: формування демократії, спроможної себе захистити. [Електронний ресурс] / Режим доступу:
http://www.fair.org.ua/content/library_doc/FAIR_Report_Roman_David_Lust_and_Democ_2015_UKR.pdf
2. **Балабан Р.** Люстрація по-українськи. Політологічний аспект: виклики та перспективи / Р.Балабан // Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. – 2016. – Вип.2. – с.117-138.
3. **Lustration.** Ancient ritual. Encyclopedia Britannica. School and library subscribers. [Електронний ресурс] / Режим доступу:
<http://www.britannica.com/topic/lustration>
4. **Villalba C.S.** (2011) Transitional Justice: Key Concepts, Processes and Challenges / Institute for Democracy & Conflict Resolution –Briefing Paper. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.idcr.org.uk/wp-content/uploads/2010/09/07_11.pdf

5. **Закон** України «Про відновлення довіри до судової гілки влади в Україні». [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1188-18>
6. **Закон** України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/317-19>
7. **Закон** України «Про очищення влади в Україні». [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1682-18>
8. **Остаточний** висновок Венеціанської комісії щодо Закону України «Про очищення влади» (Закону «Про люстрацію»). [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/229B826C8AC787DEC2257D87004987C3> (Верховний Суд України. Офіційний веб-сайт)
9. **Рік** люстрації в Україні: історія перемог та саботажу. Звіт громадської організації «Громадський люстраційний комітет». [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://lku.org.ua/uploads/file/1159/Lustration_1_year_3_.pdf
10. **David R.** Lustration Laws in Action: The Motives and Evaluation of Lustration Policy in the Czech Republic and Poland (1989-2001) / Law & Social Inquiry. Vol.28, No.2 (Spring 2003), pp. 387-439.
11. **Малкіна Г.М.** Люстрація як форма політичної відповідальності в Україні // Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M.A.Zhurba – March No.32, 2019. – 281р., pp.226-230.
12. **Шляхтун П.П., Малкіна Г.М.** Люстрація по-українськи в контексті європейського досвіду // **Гілея:** науковий вісник. – К. : «Видавництво «Гілея», 2019. – Вип. 144 (№ 5). Ч. 3. Політичні науки. – 163 с. – С.142-146

Тема 4. Політико-правова та політико-корпоративна відповідальність політичних партій (2 години)

План:

1. Інституційні засоби відповідальності політичних партій.
2. Особливості політико-корпоративної відповідальності політичних партій.
3. Партійна дисципліна як основа реалізації політико-корпоративної відповідальності партій.

Література:

1. **Голинська Х.** Західна політологія про партійно-політичну відповідальність коаліційних урядів / Х. Голинська // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. — К., 2009. — Вип. 16. — С. 192-200.
2. **Голинська Х.** Співвідношення форми державного правління та партійної системи в контексті партійно-політичної відповідальності // *Humanities and social sciences.* – 2009, с.125-128.
3. **Малкіна Г.М.** Політична відповідальність у демократичному суспільстві (інституціональний аспект) : монографія / Г.М.Малкіна. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2010. – 326 с.Вд
4. **Малкіна Г.М.** Інститути політичної відповідальності в системі взаємовідносин громадянського суспільства та держави / Г.М.Малкіна // *Політологічний вісник. Зб-к наукових праць.* – К. – 2008. – Вип.37 – С.191-202.
5. **Моїсєєва А.** Роль дисципліни в процесі організаційного розвитку партій: українські реалії / А. Моїсєєва // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. — К., 2010. — Вип. 21. — С. 146-154.
6. **Титаренко О.М.** Партійна дисципліна як складова процесу державотворення // *Державне будівництво.* – 2010. – №2.

Тема 5. Шляхи вдосконалення інститутів політичної відповідальності в сучасній Україні (2 години)

План:

1. Вдосконалення інститутів політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади в Україні.
2. Вдосконалення інститутів політичної відповідальності в системі взаємовідносин громадянського суспільства та держави в Україні.
3. Вдосконалення інститутів політичної відповідальності в системі місцевої влади в Україні.

Література:

1. **Бабкіна О.В.** Держава і громадянське суспільство: механізм стримувань і противаг / О.В. Бабкіна // Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – К.: вид-во Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2010. – Вип. 3. – С.5-11.
2. **Держава і громадянське суспільство в Україні: проблеми взаємодії:** Монографія / за ред. І.О. Кресіної. – К.: Логос, 2007. – 316 с.
3. **Закон** України “Про політичні партії в Україні” від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23. – Ст.118.
4. **Закон** України «Про всеукраїнський референдум» від 06 листопада 2012 року // [Режим доступу]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5475-17>;
5. **Кафарський В.І.** Політичні партії України: конституційно-правове регулювання організації та діяльності: монографія / Кафарський В.І. – К.: Логос, 2008. – 560 с.
6. **Кривенко Л.** Конституційні основи референдуму: проблеми демократизації / Л.Кривенко // Віче. – 2001. – № 2. – С.78-95.
7. **Малкіна Г.М.** Громадянське суспільство та держава в Україні: інститути політичної відповідальності в системі взаємовідносин / Г.М.Малкіна //

Політологічний вісник. Зб-к наукових праць. – К. – 2008. – Вип.38. – С.205-217.

8. **Оніщук М.** Від конституційної реформи - до конституційного руху: Політична відповідальність, народний суверенитет та національна ідея у контексті конституційної реформи в Україні: Ст. народного депутата України // Віче. - К., 2004. - № 8. - С. 13-21.
9. **Примуш М.В.** Політико-правове регулювання діяльності політичних партій / Примуш М.В. – Донецьк: Вид. Дон. НУ, 2001. – 338 с.
10. **Шведа Ю.** Референдум як політичний інститут в умовах сучасної демократії / Ю.Шведа // Політичний менеджмент. – 2007. - № 4. – С.112-124.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕМА 1. Політична відповідальність як вид соціальної відповідальності.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізуйте відомі вам визначення соціальної відповідальності. Яке з них, на вашу думку, найповніше відображає сутність даного поняття?
2. Проаналізуйте відомі вам філософські підходи до інтерпретації відповідальності. Що таке «етика відповідальності»?
3. Який критерій застосовується для виокремлення морально-політичної та політико-правової відповідальності? В чому полягає їх відмінність?
4. З'ясуйте особливості конституційно-правової відповідальності порівняно з іншими видами юридичної відповідальності.
5. В чому полягає сутність інституту політичної відповідальності?
6. В чому полягає необхідність використання парадигми відповідальності?

ТЕМА 2. Інститути політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади.

Завдання для самостійної роботи:

1. Виділіть основні інститути політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади за різних форм державного правління.
2. Проаналізуйте наявність/відсутність інститутів політичної відповідальності за різних різновидів республіканської форми державного правління. Заповніть таблицю:

Інститут політичної відповідальності	Президентська республіка	Парламентарна республіка	Змішана республіка
Інститут імпічменту президента	+		

Інститут відкладального вето президента щодо прийнятих парламентом законів			
Інститут відповідальності уряду перед парламентом		+	
Інститут відповідальності парламенту перед главою держави			
Інститут відповідальності уряду перед президентом			
Інститут конституційного контролю щодо актів парламенту і президента в частині визнання їх неконституційними			+

3. Зробіть оцінку імпичменту як інституту політичної відповідальності залежно від кола правопорушень як підстав для імпичменту, складності процедури імпичменту та практичної можливості усунення президента з поста в порядку імпичменту.
4. Проаналізуйте інститут політичної відповідальності парламентарія та виділіть основні форми її реалізації.
5. Проаналізуйте інститути апеляційного та касаційного оскарження судових рішень як інститутів відповідальності судової влади.
6. Зробіть порівняльну характеристику інститутів відповідальності різних гілок влади. Яка з них, на вашу думку, є найменш відповідальною, а яка найбільш?
7. У Венесуелі не прописаний в Конституції інститут імпичменту президента. Натомість, там передбачений інститут відкличного референдуму, згідно з яким на всенародне голосування можна винести

питання про довіру чи недовіру чинному президенту. У випадку, якщо народ президента не підтримає – він йде у відставку. Якщо ж народ президента підтримує, президент вважається обраним на наступний термін, а парламент достроково припиняє свої повноваження. Така практика не є поширеною у світі. Якими є перспективи впровадження в Україні подібного референдуму та скасування норми про імпічмент президента?

ТЕМА 3. Інституціональні форми політичної відповідальності в системі взаємовідносин громадянського суспільства та держави.

Завдання для самостійної роботи (2 год.):

1. Проаналізуйте основні підходи до вирішення проблеми розмежування громадянського суспільства та держави. Які інституціональні способи взаємодії громадянського суспільства та держави ви знаєте?
2. З'ясуйте особливості реалізації політичної відповідальності глави держави та парламенту перед громадянським суспільством шляхом виборів.
3. Який тип виборчої системи найбільш сприяє реалізації політичної відповідальності парламенту та парламентаріїв перед громадянським суспільством? Аргументуйте відповідь.
4. Проаналізуйте особливості референдуму як інституціонального засобу реалізації політичної відповідальності держави перед громадянським суспільством. Який тип референдуму найбільш відповідає вимогам щодо реалізації політичної відповідальності вищих органів державної влади?
5. Виділіть та охарактеризуйте суб'єктів політичної відповідальності громадянського суспільства перед державою.
6. В політичному та науковому дискурсі обговорюється питання про політичну відповідальність громадянина за державну зраду, сепаратизм та колабораціонізм у формі позбавлення громадянства або обмеження права громадянина займати посади в державному апараті, працювати в

силових / правоохоронних органах, користуватись активним та пасивним виборчим правом. Чи має право людина, що вчинила державну зраду, користуватись пільгами від держави та обирати органи державної влади, впливаючи таким чином на політику?

7. В політичному та науковому дискурсі обговорюється питання про політичну відповідальність громадянина за систематичну неучасть у виборах (відмову брати участь у народному волевиявленні) у формі позбавлення активного та пасивного виборчого права або у формі штрафів. Чи можна таким чином стимулювати виборчу активність громадян?

ТЕМА 4. Інститути політичної відповідальності в системі місцевої влади.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізуйте специфіку англосаксонської та романо-германської моделей організації публічної влади на місцях та особливості громадівської і державницької теорій місцевого самоврядування.
2. Виділіть інститути політичної відповідальності на місцевому рівні за англосаксонської та романо-германської моделей організації публічної влади на місцях.
3. З'ясуйте особливості відповідальності органів місцевого самоврядування перед державою, відповідальності в системі місцевої влади та відповідальності органів місцевого самоврядування перед територіальними громадами.
4. Виділіть основні інституціональні засоби реалізації політичної відповідальності органів місцевого самоврядування перед територіальними громадами.

ТЕМА 5. Трансформація інститутів політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади в Україні.

Завдання для самостійної роботи:

1. Виділіть та проаналізуйте основні етапи трансформації інститутів політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади в незалежній Україні.
2. Виділіть та проаналізуйте основні інститути політичної відповідальності вищих органів державної влади та інституціональні засоби їх реалізації.
3. На основі Конституції України та Закону України “Про Президента України” проаналізуйте правовий статус глави держави, інститут імпічменту та особливості його застосування в Україні.

ТЕМА 6. Становлення інститутів взаємної політичної відповідальності держави та громадянського суспільства в Україні.

Завдання для самостійної роботи:

1. Виділіть та проаналізуйте основні інституціональні засоби реалізації політичної відповідальності держави перед громадянським суспільством в Україні.
2. Проаналізуйте еволюцію виборчої системи в незалежній Україні та з’ясуйте, на якому етапі вона найбільше сприяла реалізації політичної відповідальності парламенту.
3. На основі аналізу Конституції України та законів України “Про об’єднання громадян” та “Про політичні партії в Україні” проаналізуйте форми контролю держави за діяльністю політичних партій та громадських організацій. Виділіть основні санкції за порушення політичними партіями та громадськими організаціями законодавства України щодо їх утворення та функціонування.

ТЕМА 7. Розвиток інститутів політичної відповідальності в системі місцевої влади в Україні.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізуйте особливості становлення інститутів політичної відповідальності в системі місцевої влади України. Чим, на вашу

думку, зумовлена розвиненість інститутів політичної відповідальності на місцях?

2. Які інституціональні чинники сприяють посиленню/послабленню політичної відповідальності в системі місцевої влади.
3. На основі вітчизняного законодавства щодо місцевого самоврядування проаналізуйте трансформацію інститутів політичної відповідальності в системі місцевої влади в Україні за часів незалежності.

ТЕМА 8. Морально-політична відповідальність.

1. Проаналізуйте еволюцію філософських поглядів на проблему відповідальності людини.
2. Виділіть особливості моральних норм як критеріїв морально-політичної відповідальності.
3. Порівняйте політико-правову та морально-політичну відповідальність.
4. Розмежуйте поняття депутатської та парламентської етики.

У разі відсутності студента на занятті, теми необхідно відпрацювати в письмовому вигляді (у формі індивідуальної творчої роботи – есе). Min. 3 бали – Max. – 6 балів

ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТВОРЧИХ РОБІТ (ЕСЕ)

1. Багатоманітність підходів до визначення соціальної відповідальності.
2. Особливості інституту політичної відповідальності.
3. Політична відповідальність: проблеми теорії та правове регулювання.
4. Розподіл влади і відповідальність у державному управлінні.
5. Інститути політичної відповідальності як елементи механізму стримувань і противаг.
6. Відповідальність і стабільність у політиці.
7. Інститути політичної відповідальності залежно від форми державного правління.
8. Інститут контрасигнатури в системі засобів реалізації політичної відповідальності.
9. Відповідальність в системі народного представництва.
10. Парламентська відповідальність уряду.
11. Подвійна політична відповідальність уряду як чинник його нестабільності.
12. Взаємна відповідальність уряду і парламенту як чинник політичної стабільності.
13. Специфіка політичної відповідальності.
14. Особливості політичної відповідальності виконавчої влади.
15. Імпічмент як інститут політичної відповідальності глави держави.
16. Політичні партії як суб'єкт політичної відповідальності.
17. Вибори і референдум як засоби реалізації політичної відповідальності.
18. Громадянське суспільство як суб'єкт публічної політики.

- 19.Інститути політичної відповідальності в системі місцевої влади: світовий досвід.
- 20.Місцеві вибори як інституціональний засіб реалізації політичної відповідальності.
- 21.Етапи трансформації інститутів політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади в Україні.
- 22.Ефективність імпічменту як інституту політичної відповідальності Президента України.
- 23.Подвійна політична відповідальність Кабінету Міністрів України.
- 24.Конституційна реформа в контексті посилення політичної відповідальності вищих органів державної влади в Україні.
- 25.Вибори як інституціональний засіб реалізації політичної відповідальності парламенту та президента в Україні.
- 26.Еволюція українського виборчого законодавства в контексті політичної відповідальності.
- 27.Особливості парламентських виборів в Україні в контексті політичної відповідальності.
- 28.Референдум як інституціональний засіб реалізації політичної відповідальності держави перед громадянським суспільством в Україні.
- 29.Форми реалізації політичної відповідальності громадянського суспільства перед державою в незалежній Україні.
- 30.Політична відповідальність партій та громадських об'єднань в Україні.
- 31.Еволюція інститутів політичної відповідальності в системі місцевої влади в Україні.
- 32.Особливості реалізації політичної відповідальності в системі місцевої влади на сучасному етапі українського державного будівництва.
- 33.Політична відповідальність місцевої влади в Києві.

34. Інституціональні чинники посилення / послаблення політичної відповідальності в системі місцевої влади в Україні.
35. Ідейно-теоретичні засади дослідження морально-політичної відповідальності.
36. Особливості моральних норм як критеріїв морально-політичної відповідальності.
37. Індивідуальна та колективна морально-політична відповідальність.
38. Депутатська та парламентська етика як складові морально-політичної відповідальності.
39. Принципи парламентської етики як складової морально-політичної відповідальності.
40. Форми відповідальності за порушення парламентської етики: український та зарубіжний досвід.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ НАПИСАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТВОРЧИХ РОБІТ (ЕСЕ):

Есе - це прозовий твір невеликого обсягу і вільної композиції, який виражає індивідуальні враження та міркування з конкретного приводу чи питання. Мета есе полягає у розвитку таких навичок, як самостійне творче мислення і письмовий виклад власних думок.

Структура есе визначається пропонованими до нього вимогами:

- думки автора есе з проблеми викладаються у формі коротких тез;
- думка повинна бути підкріплена доказами, тому за тезою слідують аргументи.

Аргументи – це факти, явища суспільного життя, події, життєві ситуації і життєвий досвід, наукові докази, посилання на думку вчених та ін. Краще надавати два аргументи на користь кожної тези: один аргумент здається непереконливим, три аргументи можуть «перевантажити» виклад, виконаний в жанрі, орієнтованому на стислість і образність.

Структура есе.

1. Вступ – суть та обґрунтування вибору даної теми, складається з ряду компонентів, пов'язаних логічно й стилістично. На цьому етапі дуже важливо правильно сформулювати тезу, яку розкриєте в основній частині. У вступі фокусується увага на проблематиці есе, ставляться ключові питання. Не зайвим буде вказівка на актуальність (значимість для сучасного суспільства/політичної сфери/конституційного права) проблеми есе.

2. Основна частина – теоретичні основи обраної проблеми та виклад ключового питання. Ця частина передбачає розвиток аргументації та аналізу, а також обґрунтування їх, виходячи з наявних фактів, інших доказів та позицій із цього питання. Основний зміст есе являє собою аналіз початкового тези-гіпотези, який неможливий без пошуку заперечень, формулювання протилежних точок зору, знаходження парадоксальних рішень, пошуку прикладів із публіцистики, законодавства інших країн, із

досвіду власного життя. Тут мало погодитися або не погодитися з чієюсь думкою. Необхідно продовжити або доповнити її. Аргументи повинні бути послідовними. Кожна думка має підкріплюватися доказами. У процесі побудови есе необхідно пам'ятати, що один абзац повинен містити тільки одне твердження й відповідний доказ, підкріплений ілюстративним матеріалом.

3. Висновок – узагальнення та аргументація, які підсумовують есе або ще раз вносять пояснення, підкріплюють сенс і значення викладеного в основній частині.

При написанні есе необхідно досягти певних цілей. Коли есе готове, необхідно поставити собі наступні запитання:

- Чи відповів я на поставлене запитання?
- Наскільки зрозуміло і точно я виклав свої думки?
- Чи природно звучить те, що я написав, чи немає помилок?

Обсяг есе – до 5 сторінок (шрифт – Times New Roman, кегель – 14, інтервал – 1,5)

ВИМОГИ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ТА ЗАХИСТУ ЗАКОНОПРОЕКТУ З ТЕМИ «ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТІВ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ»

Даний вид самостійної роботи спрямований на формування у студентів практичних навичок роботи над законопроектами та іншими законодавчими актами України і передбачає вдосконалення знань про політико-правові процеси та законодавчу базу України, яка регламентує функціонування суб'єктів політики, що є суб'єктами реалізації політичної відповідальності. Робота передбачає розробку двох видів документів:

1. Тексту законопроекту
2. Пояснювальної записки до законопроекту.

Законопроект – це документ з текстом закону, запропонований до прийняття законодавчому органу. Закон - це нормативно-правовий акт, що регулює найбільш значущі, найважливіші суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил (норм).

Студенти мають можливість обрати на власний розсуд будь який інститут/суб'єкт політичної відповідальності в Україні з метою розробки законопроекту щодо вдосконалення/посилення його реалізації.

Орієнтовна тематика законопроектів:

1. Політична відповідальність Президента України (інститут імпідменту, інститут контрасигнатури, інститут відкличного референдуму);
2. Політична відповідальність уряду (порядок, підстави та процедура політичної відповідальності Кабінету Міністрів України);
3. Політична відповідальність парламенту (підстави дострокового розпуску ВРУ);
4. Політична відповідальність парламентаріїв (імперативний мандат, депутатська/парламентська етика);

5. Політична відповідальність політичних партій (порушення в частині утворення та діяльності);
6. Політична відповідальність виборця як суб'єкта політики;
7. Вдосконалення інститутів політичної відповідальності в системі місцевої влади.
8. Даний перелік є орієнтовним і не обмежує студентів у виборі інших аспектів вдосконалення інститутів політичної відповідальності.

Методичні рекомендації щодо розробки тексту законопроекту:

Приступаючи до розроблення проекту закону, слід визначитись, чи належать питання, які передбачається вирішити в законі, до сфери регулювання законом. Питання, що визначаються та встановлюються виключно законами, перелічені у статті 92 Конституції України.

Під час розроблення законопроекту слід враховувати:

1. Норми чинних міжнародних договорів України, які стосуються теми законопроекту, маючи на увазі, що згідно з статтею 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України;
2. Положення Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами, зважаючи на її значення для реалізації проголошеного Україною курсу на європейську інтеграцію;
3. Основні положення законодавства ЄС, якщо предмет правового регулювання законопроекту віднесено до пріоритетних сфер адаптації законодавства відповідно до Концепції адаптації або рішень Міжвідомчої координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Для цього аналізуються тексти актів законодавства ЄС з питань, що належать до сфери правового регулювання законопроекту, та забезпечується певний ступінь відповідності законопроекту цим нормам.

Структура законопроекту:

1. Нормативний матеріал у законопроекті викладається у логічній послідовності, з тим щоб забезпечити доступність закону для огляду, правильного його розуміння та застосування.
2. Кожен законопроект має назву, у якій в кількох словах викладається його зміст і яка є складовою частиною офіційного тексту закону. Для цього використовуються інформативні поняття, які дозволяють розпізнати предмет, що регулюється даним законом.
3. У випадках, коли є потреба роз'яснити необхідність і мету видання закону, в законопроекті дається вступна частина - преамбула. Правові норми до преамбули не включаються. Наприклад: «Цей Закон відповідно до статей 85, 108, 111, 151 Конституції України визначає правові та організаційні засади притягнення Президента України до конституційної відповідальності шляхом усунення з поста в порядку імпічменту».
4. У законопроекті спочатку вміщуються норми загального характеру, що встановлюють принципи правового регулювання і містять правила, які повинні враховуватися при застосуванні наступних норм закону. Далі вміщуються норми, згруповані з окремих питань, що стосуються того або іншого аспекту правового регулювання. Потім викладаються додаткові положення, які стосуються всіх або кількох питань, що належать до сфери регулювання цього закону. Наприклад, відповідальність за порушення закону.
5. Наприкінці законопроекту наводяться прикінцеві положення. Прикінцеві положення повинні містити: строк набрання чинності законом, доручення, пов'язані з прийняттям закону та приведенням нормативних актів у відповідність із прийнятим законом. Норми тимчасового та локального характеру, якщо вони є, також включаються до прикінцевих положень.

Мова і термінологія законопроекту

1. Текст проекту викладається стисло, простою літературною мовою, по можливості короткими фразами. Мова повинна бути зрозумілою і точною, фрази - нескладної конструкції без зайвого перевантаження підрядними реченнями і займенниками. Необхідно також уникати прислівникових і дієприслівникових зворотів.
2. Особливу увагу необхідно звертати на точність термінології. Визначення термінів повинно відповідати тому змісту, який у нього вкладають літературознавці, вчені та юристи, і має бути уніфікованим по всьому тексту закону. Якщо термінологія обмежується лише даним законом, то дається відповідне застереження. Наприклад: "Для цілей цього Закону вживаються такі терміни і поняття" або "У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні".
3. У разі коли в тексті законопроекту є посилання на статті, частини статей, пункти, абзаци, номери цих статей, пунктів позначаються цифрами, а частини статей (крім випадків, коли вони позначені цифрами), абзаци - словами. Наприклад: "частина перша", "абзац перший".
4. Назви органів державної влади і організацій даються відповідно до їх офіційної назви на час прийняття закону.
5. У разі посилання на інший закон зазначається його назва.

З метою взаємного узгодження проекту і чинних законів та уникнення суперечностей у законодавстві у процесі роботи над законопроектом повинні бути вивчені законодавство, що стосується теми законопроекту, практика застосування відповідних нормативних актів, наукова література.

Пояснювальна записка до законодавчого акту – документ, який подається разом з законопроектом його автором до парламенту і містить наступні елементи:

1. Обґрунтування необхідності прийняття законопроекту, цілей, завдань і основних його положень та місця в системі законодавства;

2. Обґрунтування очікуваних соціально-економічних, правових та інших наслідків застосування закону після його прийняття;
3. Інші відомості, необхідні для розгляду законопроекту;
4. Якщо реалізація законопроекту, проекту іншого акту не впливає на показники бюджету, про це зазначається у пояснювальній записці;
5. У разі внесення законопроекту, остаточне прийняття рішення щодо якого можливе лише за результатами референдуму, ця обставина повинна бути зазначена у пояснювальній записці.

Приклад пояснювальної записки до законопроекту «Про імпічмент Президента України» (посилення політичної відповідальності Президента України):

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

До проекту Закону України «Про імпічмент Президента України»

1. Обґрунтування необхідності прийняття проекту Закону

Статтею 102 Конституції України проголошується, що Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Президент України на час виконання повноважень не несе кримінальної відповідальності, проти нього не може бути порушена кримінальна справа.

Стаття 108 Конституції України закріплює вичерпний перелік підстав дострокового припинення повноважень Президента України. Однією з таких підстав є усунення його з поста в порядку імпічменту.

Згідно Рішення КСУ, встановлена Конституцією України процедура імпічменту є єдиним способом притягнення Президента України до конституційної відповідальності і за своєю правовою природою не аналогічна обвинуваченню особи відповідно до норм Кримінально-процесуального кодексу України. Розслідування і розгляд справи про

усунення Президента України з поста в порядку імпічменту здійснюється без порушення проти нього кримінальної справи.

Загалом, процедура імпічменту є одним із елементів системи стримувань і противаг, а тому виконує ряд важливих функцій. В першу чергу, як механізм контролю суспільства за інституціями публічної влади. Зазначене положення повинно спонукати президента не вчиняти діянь, що можуть посягати на основи національної безпеки.

Конституція України у статтях 85 і 111 визначає правові засади усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Законом України від 10 лютого 2010 року N1861-VI затверджено Регламент Верховної Ради України (надалі - Регламент). Глава 30 Регламенту визначає порядок дострокового припинення повноважень Президента України у зв'язку з неможливістю виконання ним своїх повноважень за станом здоров'я, а також у разі усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Особливо важливо те, що окремі статті Глави 30 Регламенту містять посилання саме на Закон України «Про тимчасові слідчі комісії», який за змістом відповідає проекту, який подається.

Відтак, існує необхідність усунення прогалин в чинному законодавстві, що регулює правові та організаційні засади процедури усунення Президента України з поста в порядку імпічменту, які виникли у зв'язку з тим, що Закон України «Про тимчасові слідчі комісії» втратив чинність.

Таким чином, чинне законодавство, що визначає порядок усунення Президента України з поста в порядку імпічменту, містить ряд невизначеностей та суттєвих недоліків, без усунення яких практична реалізація цього порядку є малоімовірною та, взагалі, може бути визнана незаконною. А це, у свою чергу, нівелює систему стримувань і противаг при взаємодії Президента України та Верховної Ради України.

2. Цілі та завдання проекту Закону

Необхідність прийняття цього проект Закону обумовлена потребою усунення прогалин та недоліків, які унеможливають практичну реалізацію положень Конституції України щодо усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

3. Загальна характеристика і основні положення проекту Закону

Проект Закону передбачає усунення прогалин та недоліків, які унеможливають практичну реалізацію положень Конституції України щодо усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

4. Стан нормативно-правової бази у сфері правового регулювання

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють зазначене питання, є Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, закон України «Про Регламент Верховної Ради України», «Про Конституційний Суд України», «Про судоустрій і статус суддів». Прийняття проекту Закону не потребуватиме внесення змін та доповнень до інших законодавчих актів України.

5. Фінансово-економічне обґрунтування проекту Закону

Прийняття проекту Закону не потребуватиме додаткових витрат з Державного бюджету України.

6. Очікувані правові та соціально-економічні наслідки прийняття проекту Закону

Прийняття проекту Закону України «Про імпічмент Президента України» надасть змогу усунути ряд недоліків та прогалин у чинному законодавстві, існування яких наразі створює умови, що можуть перешкодити усуненню Президента України з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину.

**ТИПОВЕ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОЇ КОНТРОЛЬНОЇ
РОБОТИ (ТЕСТ)**

ПІДСУМКОВА КОНТРОЛЬНА РОБОТА.

ВАРІАНТ 1

ЧАСТИНА 1 (до 15 залікових балів)

1. Політична відповідальність є різновидом:

- а) соціальної відповідальності в) кримінальної відповідальності
б) моральної відповідальності г) адміністративної відповідальності

2. Політична відповідальність – це _____

3. Залежно від типів суспільних вимог політичну відповідальність можна поділити на (можна відмітити декілька варіантів):

- а) економіко-політичну в) філософсько-політичну
б) морально-політичну г) політико-правову

4. Інститут політичної відповідальності – це _____

5. Президентська республіка характеризується наявністю наступних інститутів політичної відповідальності (можна відмітити декілька варіантів):

- а) інститут імпічменту президента
б) інститут відповідальності уряду перед парламентом
в) інститут відповідальності парламенту перед главою держави
г) інститут відкладального вето президента щодо прийнятих парламентом законів
д) інститут відповідальності уряду перед президентом
е) інститут судового конституційного контролю щодо актів парламенту і президента в частині визнання їх неконституційними

6. Перерахуйте чинники, що впливають на ефективність імпичменту як інституту політичної відповідальності:

а)

б)

в)

7. Політична відповідальність уряду – це _____

8. Доповніть перелік форм політичної відповідальності парламентарія:

а) дефекція

б) втрата мандата за вихід з фракції або партії

в) _____

г) _____

9. У системі взаємовідносин держави і громадянського суспільства останнє:

а) не несе жодної відповідальності перед державою

б) несе відповідальність перед державою через своїх суб'єктів (політичні партії, громадські організації, органи місцевого самоврядування)

в) несе тільки моральну відповідальність перед державою

г) інше: _____

10. Доповніть перелік інститутів політичної відповідальності в системі місцевої влади:

а) відповідальність органів місцевого самоврядування перед органами державної влади

б) _____

в)

ЧАСТИНА 2 (до 5 залікових балів)

Проаналізуйте наявність/відсутність інститутів політичної відповідальності за різних різновидів республіканської форми державного правління. Заповніть таблицю:

Інститут політичної відповідальності	Президентська республіка	Парламентарна республіка	Змішана республіка
Інститут імпічменту президента	+		
Інститут відкладального вето президента щодо прийнятих парламентом законів			
Інститут відповідальності уряду перед парламентом	--	+	
Інститут відповідальності парламенту перед главою держави			
Інститут відповідальності уряду перед президентом			
Інститут конституційного контролю щодо актів парламенту і президента в частині			+

визнання неконституційними	їх			
-------------------------------	----	--	--	--

**ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, НА ОСНОВІ ЯКИХ СКЛАДЕНІ ТЕСТОВІ
ЗАВДАННЯ:**

1. Основні підходи до інтерпретації поняття «відповідальність» (філософський, правовий, політологічний).
2. Філософські погляди на проблему відповідальності людини: загальна характеристика.
3. Поняття соціальної відповідальності.
4. Види соціальної відповідальності.
5. Соціальні норми та їх види.
6. Поняття політичної відповідальності.
7. Види політичної відповідальності.
8. Особливості політико-правової відповідальності.
9. Особливості морально-політичної відповідальності.
10. Парадигма відповідальності.
11. Поняття інституту політичної відповідальності.
12. Рівні політичної відповідальності.
13. Інститути політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади: загальна характеристика.
14. Інститути політичної відповідальності в контексті різних форм державного правління.
15. Інститути політичної відповідальності в президентській республіці.
16. Інститути політичної відповідальності в парламентарній республіці.
17. Інститути політичної відповідальності в змішаній республіці.
18. Політична відповідальність глави держави: загальна характеристика.
19. Принципи конституційного статусу глави держави.
20. Імпічмент як інститут політичної відповідальності глави держави.

21. Чинники ефективності імпічменту як інституту політичної відповідальності глави держави.
22. Контрасигнатура як інститут політичної відповідальності глави держави.
23. Особливості інституту контрасигнатури в парламентарній та змішаній республіках.
24. Поняття політичної відповідальності уряду.
25. Форми підпорядкування уряду парламенту і главі держави.
26. Форми політичної відповідальності уряду залежно від способу його формування.
27. Форми відповідальності уряду перед парламентом: вотум недовіри та відмова у довірі.
28. Політична відповідальність парламенту: загальна характеристика.
29. Форми політичної відповідальності парламенту перед главою держави.
30. Підстави розпуску парламенту главою держави.
31. Відкладальне вето як форма політичної відповідальності парламенту.
32. Особливості застосування права вето за різних форм державного правління.
33. Інститут відповідальності парламентарія.
34. Принципи конституційного статусу парламентарія.
35. Відповідальність парламентаріїв як членів політичних партій та парламентських фракцій.
36. Форми відповідальності парламентаріїв.
37. Інститути політичної відповідальності в системі судової влади.
38. Принципи організації та функціонування судової влади.
39. Інституціональні форми політичної відповідальності в системі взаємовідносин громадянського суспільства та держави: загальна характеристика.
40. Вибори в системі політичної відповідальності.
41. Політична відповідальність в контексті різних типів виборчих систем.

- 42.Референдум як засіб реалізації політичної відповідальності органів державної влади.
- 43.Політична відповідальність громадянського суспільства перед державою.
- 44.Партії та громадські об'єднання як суб'єкти політичної відповідальності перед державою.
- 45.Конституційні вимоги щодо утворення і діяльності політичних партій та громадських організацій.
- 46.Поняття та система органів місцевої влади.
- 47.Моделі організації публічної влад на місцях (англосаксонська та континентально-європейська моделі).
- 48.Громадівська та державницька теорії місцевого самоврядування.
- 49.Принципи теорії муніципального дуалізму.
- 50.Інститути політичної відповідальності в системі місцевої влади: загальна характеристика.
- 51.Інституціональні форми політичної відповідальності органів місцевого самоврядування.
- 52.Основні форми контролю держави за діяльністю органів місцевого самоврядування.
- 53.Вибори як інституціональний засіб реалізації політичної відповідальності органів місцевого самоврядування.
- 54.Етапи трансформації інститутів політичної відповідальності в незалежній Україні.
- 55.Політична відповідальність Президента України.
- 56.Особливості застосування імпічменту та контрасигнатури як інститутів політичної відповідальності Президента України.
- 57.Трансформація інститутів політичної відповідальності уряду в Україні.
- 58.Становлення інститутів взаємної політичної відповідальності держави та громадянського суспільства в Україні.

59. Інституціональні форми політичної відповідальності парламенту в Україні.
60. Трансформація інститутів політичної відповідальності політичних партій в контексті зміни типу виборчої системи в Україні.
61. Референдум в системі інститутів політичної відповідальності в Україні.
62. Інституціональні особливості відповідальності політичних партій та громадських організацій перед державою в Україні.
63. Розвиток інститутів політичної відповідальності в системі місцевої влади в Україні.
64. Вибори як засіб реалізації політичної відповідальності органів місцевого самоврядування в Україні.
65. Поняття морально-політичної відповідальності.
66. Ідейно-теоретичні засади дослідження морально-політичної відповідальності.
67. Індивідуальна та колективна морально-політична відповідальність.
68. Депутатська та парламентська етика як складові морально-політичної відповідальності.
69. Моральні принципи депутатської етики та правове регулювання.
70. Парламентська етика в Україні.